

Verhaalanalyse

4 havo

Leonardo College

2016-2017

Inleiding

In deze reader wordt een aantal literaire begrippen behandeld die in 5 havo terugkomen op het eindexamen. De begrippen worden uitgelegd aan de hand van theorie en door middel van verhalen met opdrachten verduidelijkt. We besteden hier per week een les aan.

Dit blok wordt afgesloten met een toets. Het is heel belangrijk dat je goed oefent met de vragen: pas dan ben je in staat om de toets te maken. Als je alle vragen hebt beantwoord mag je meedoen aan de toets, heb je de vragen nog niet beantwoord, dan blijf je na de laatste les op school, net zolang tot de vragen wél beantwoord zijn.

In de inhoudsopgave hieronder kun je zien welke begrippen behandeld worden. Achterin de reader vind je de literatuurlijst die in 4 en 5 havo gebruikt worden. In 4 havo lees je minimaal drie boeken en in 5 havo vier.

Inhoudsopgave

1. Verhaalopbouw en verhaalstructuur	blz. 2
2. Verschil tussen literatuur en lectuur	blz. 5
3. Personages	blz. 5
4. Spanning	blz. 9
5. Perspectief	blz. 11
6. Tijd, plaats, handeling	blz. 20
7. Thema en motieven	blz. 21
8. Literatuurlijst	blz. 30

1. Verhaalopbouw en verhaalstructuur

Hoe maak je een verhaal?

Recept en ingrediënten. Wat heb je minimaal nodig om een verhaal te schrijven:

- 1) een ruimte/plaats/ omgeving
- 2) een verhaalfiguur (mens/dier of zelfs een ding)
- 3) tijdverloop om aan te geven dat er iets gebeurt. Zonder tijdverloop heb je geen verhaal
- 4) een conflict (innerlijk of uiterlijk) /een gebeurtenis

Een verhaallijn is een reeks gebeurtenissen met een duidelijk begin- en eindpunt.

Spanning is de verwachting van de **lezer** omtrent het einde van een verhaal. Spanning is dus **subjectief**. Iedereen ervaart een spanning op zijn eigen manier. Is voor iedereen verschillend.

Een conflict is het in problemen komen met anderen of met jezelf.

Een conflict kan een botsing tussen verhaalpersonages zijn. We noemen het dan een **uiterlijk conflict**. Een verhaalpersoon kan in zichzelf met problemen zitten of voor moeilijke keuzes staan, zo'n conflict noemen we een **innerlijk conflict**.

De ontknoping/ climax is de manier waarop een innerlijk of uiterlijk conflict wordt opgelost.

In ieder verhaal zit een conflict: inleiding (problemen), middenstuk (botsing) en een slot (ontknoping).

Climax en crisis

In een verhaal zit altijd een conflict, maar dat komt natuurlijk niet uit de lucht vallen. Er is altijd een ontwikkeling naar de botsing en de afloop toe, waardoor er spanning ontstaat.

In de verhaaltheorie verstaan we onder climax een opklimmende reeks van gebeurtenissen of conflicten tot en met het hoogtepunt. Het gaat bij een climax dus niet alleen maar om het hoogtepunt zelf.

Het hoogtepunt in een conflict noemen we een crisis: dit is het beslissende moment in een conflict. Het kan tot uitbarsting komen of naar binnen slaan. Door deze crisis komt het conflict dan tot uitbarsting, of slaat het naar binnen.

Een crisis is het hoogtepunt in een conflict. Dat kan dan tot uitdrukking komen:

- in een botsing: een woordenstrijd, een gevecht etc. (Voorbeeld: gevecht tussen Harry Potter en Voldemort).
- in het naar binnen slaan van het conflict. (Voorbeeld: de zelfmoord van Jochem in *Spijt!*)

Een conflict kan ook wel eens niet tot een crisis of botsing leiden, omdat het probleem al in eerder stadium wordt opgelost.

Hoe een conflict ook de wereld wordt uitgeholpen, er is dus altijd sprake van een ontknoping.

Lees nu het verhaal *De zelfmoordenaar* en maak de vragen en opdrachten in je schrift.

De Zelfmoordenaar

door Jan Arends

Hij wist dat hij het heel dramatisch moest doen en dat het anders niet zou slagen. Maar hij had een mooi eind touw, en ook verder was alles prachtig geregeld. Hij had een grote haak in het plafond van het schuurtje geschroefd zodat hij alleen het touw nog maar vast hoefde te maken. Hij was zelfs zo verstandig geweest een klein flesje jenever te kopen want hij wist dat hij zichzelf toch moed zou moeten indrinken. Die drank had hij gekocht toen hij voor het laatst in de stad was om hout te kopen,

want hij timmerde veel. Goed dat hij er toen aan gedacht had, aan die drank! Want in zijn eigen dorp dorst hij het niet te kopen.

10 En nu vond hij dat de dag gekomen was. Waarom eigenlijk? Het leek juist of zijn vrouw de laatste dagen wat meegaander was. Afgelopen zondag had hij zelfs naar het voetballen op de tv mogen kijken, zonder dat zij zijn plezier met zure aanmerkingen bedorven had. Zou ze het toch vermoeden? Maar dat kon haast niet, want ze kwam nooit in het schuurtje. Ze kon dus niets weten van dat touw. Van dat flesje jenever wist zij zeker niets, want anders had hij allang een huis vol spektakel gehad.

Het was gelukkig mooi weer. Gek dat hij wist dat het daarvoor mooi weer moest zijn, hij had daar nooit bewust over nagedacht. Hij zat in zijn stoel voor het raam en af en toe groette hij met zijn pijp een bekende die voorbij kwam. En het huis begon al naar spruitjes te ruiken. Bah, dacht hij, alweer spruitjes, en ik moet er zo van boeren. En hoe komt ze toch aan spruitjes. De winter is toch voorbij? Ja hoe kwam zijn vrouw altijd aan die spruitjes. Het leek wel of ze helemaal naar spruitjes rook, zelfs als ze in bed lagen, al was het midden in de zomer. Hij dacht: 'De burens zijn thuis, dus dat is in orde.' Want het huis van de burens stond tegenover zijn schuur en dus zouden ze hem bezig zien achter het raam. Hij had alles goed overdacht. Het zou natuurlijk wel gek gevonden worden dat hij het voor het raam deed, maar dat kon nu eenmaal niet anders. Ze moesten hem bezig zien anders lukte het niet.

30 Hij stond op en ging naar de keuken. 'Ik ga nog even aan je doosje timmeren in de schuur,' zei hij tegen zijn vrouw, want hij had haar een naaidoosje voor haar verjaardag beloofd.

Ja, hij kon heel goed timmeren. De schuur had hij zelf gebouwd, en ook de tafel en de stoelen in de keuken had hij gemaakt, en de linnenkast in hun slaapkamer. Toen hij naar buiten ging riep zijn vrouw kijverig: 'Als je maar weet dat ik niet met eten wacht.'

Hij hield wel van zijn vrouw, heus wel! Voor hem was dat net zoiets als katholiek zijn, dat blijf je ook tot je dood, omdat het nu eenmaal zo is. Hij was nu in zijn schuurtje. Omdat het toch wel een beetje kil was stak hij het oliekiel aan, en ook omdat het zo gezellig rook. Toch jammer dat hij hier de laatste tijd niet zoveel meer kwam. Maar hij had zijn plezier in timmeren verloren, ook al omdat zijn vrouw schold dat het hout zo duur was voor dingen die zij toch niet nodig had. Hij dacht: 'Maar wat moet ik dan timmeren op mijn oude dag?'

45 Hij keek naar het huis van de burens. Dat waren ook oude mensen. Gelukkig zaten ze voor het raam, dus dat was in orde. Hij ging achter in de schuur waar zijn burens hem niet konden zien en nam zijn flesje jenever dat hij in een oude jutezak verstopt had, samen met het touw. Hij nam er steelsgewijze een slokje van, een beetje bangig alsof zijn vrouw hem toch zou kunnen betrappen. Maar dat kon zij helemaal niet want hij had de deur van binnen gegrendeld. Dat was toch lang geleden sinds hij gedronken had. Hij had er anders niets op tegen om af en toe voor de gezelligheid wat te drinken, maar zijn vrouw zei altijd: 'Ik ben niet met een zuiper getrouwd.' Daarom kwam er nooit drank in huis, zelfs niet met haar verjaardag.

55 De drank bracht hem in een blijde stemming. Hij voelde zich zo goed dat het jammer was dat hij straks met dat touw aan de gang zou moeten gaan. Hij zat op een leeg groentekistje en hij dacht eigenlijk nergens over na. Nou ja, over die inrichting waar hij naar toe wilde. Want daar brachten ze je naar toe als je jezelf wilde ophangen. En Kees zat ook in zo'n gekkenhuis. Die had hij een paar maal opgezocht. Je moet natuurlijk niet te kieskeurig zijn. Wat vooral vervelend was, was dat het op die zaal zo naar ontlasting rook. Maar die lucht van spruitjes is ook niet alles. Hij ging zijn touw maar ophangen. Hij nam het touw en schoof een stoel voor het raam en onder de haak, precies zoals hij het zich voorgenomen had. Zijn burens letten niet op hem. De vrouw zat kousen te stoppen en de man las in de krant.

Hij klom op de stoel, het touw in zijn hand. Dat kostte hem nog moeite, want hij was per slot bejaard en zijn benen waren stram. Hij maakte het touw vast aan de haak. Als de burens keken (maar waarom keken zij nou niet?) dan zou hij zijn hoofd door de strop steken. Zouden ze hem nog wel geloven als hij zijn hoofd daarna weer uit de strop trok? Maar hij kon toch geen uur zo blijven staan. En het zou nog wel even duren voor de politie kwam. Want bij zulke dingen komt altijd de politie. Dat was wel vervelend, want hij was bang voor de politie en het was ook gek voor iedereen als hij straks werd weggebracht. Om het eens te proberen stak hij zijn hoofd door de strop. Hij keek recht in de kamer

van de buurman, hij zag zelfs de koekjes die op tafel stonden. Toen keek de buurman ineens zijn kant uit. Hij zag het gezicht vertrekken van schrik en afkeer. Maar de man bleef onbeweeglijk zitten alsof wat hij zag hem verlamde. Hij vond het jammer dat zijn buurman hem nu al gezien had. Zijn jenever was nog lang niet op en hij had nog wel een uur willen wachten. Maar zijn burens waren de kamer al uit om alarm te slaan. Hij klom weer van de stoel en ging achter in de schuur naar zijn flesje jenever. Ja, Kees had het verder heel goed daar. Dus als hij daar heen moest, was het in orde. Alles mocht daar. Je kon het zo gek niet verzinnen. Alles wat hij van zijn vrouw niet mocht, mocht Kees.

85 Kees mocht zakdoeken, hij moest papieren flodderdingetjes.

En wie er goed genoeg voor was, mocht gewoon naar buiten, gaan vissen, of naar een café. Je deed maar. Dat ging hij doen. Vissen! Daar had hij zin in. In de polder lopen met een hengel, en in het riet zitten bij het water, en rust, rust. Er werd hard op de deur geslagen. Hij hoorde de stem van zijn vrouw: 'Joop, kom naar buiten. Ben je helemaal gek, Joop!'

90 Joop! Eigenaardig toch hè? Als je zo oud bent. Joop! Net of hij nog steeds door zijn moeder geroepen werd. Wat heeft hij eigenlijk de pest in gehad, al die jaren nu hij er zo over nadenkt. Hij liet zijn vrouw maar schreeuwen. Ze ging wel verschrikkelijk te keer. Hij hoorde haar ook snikken. Verrek maar! Het duurt toch nog wel even voor die agenten komen. Hij nam nog een paar slokken jenever. Het flesje was nu bijna leeg. Het zou hem toch nog moeite kosten om straks weer op die stoel te klimmen, want hij voelde dat de drank in zijn benen zat. Toen hij meer stemmen buiten hoorde begreep hij dat het zover was.

De agenten hadden niet veel tijd nodig om de deur in te trappen, en hij had nog maar net zijn hoofd in de strop toen zij binnenkwamen om hem te redden.

Agenten zijn altijd gemoedelijk als zij zulk werk doen. Zij trokken hem resoluut, maar met toch vriendelijke hand uit de strop vandaan en toen hij weer op de grond stond ondersteunden zij hem alsof hij plotseling invalide geworden was.

Dat liet hij zich graag gelegen liggen, en toen hij de schuur uitkwam raakten zijn voeten de grond niet eens meer, want ze droegen hem.

Maar toen een van de agenten op vaderlijke toon vroeg: 'Waarom heb je dat nou gedaan opa?' toen begon hij opeens te schreien zoals alleen een oude man dat kan en hij zei: 'Omdat ik zo'n rotleven heb.' En op dat ogenblik begreep hij zo goed hoe waar dat was dat het hem speet dat hij zich niet werkelijk van kant gemaakt had.

Vragen en opdrachten bij *De Zelfmoordenaar*:

- 1
 - a Wat verwacht de lezer na alinea I omtrent de afloop van dit verhaal?
 - b Waar in de tekst kom je precies te weten wat de man werkelijk wil?
 - c Wat verwacht Joop van het bejaardentehuis?
- 2 In de verhouding tussen Joop en zijn vrouw zit een conflict,
 - a Omschrijf dat conflict in minimaal 30 woorden.
 - b Welke gebeurtenis is de directe aanleiding voor Joop om tot 'zelfmoord' besluiten?
- 3 Het innerlijk conflict waarmee Joop in de laatste alinea worstelt, is nogal verrassend.
 - a Leg uit wat het verrassende is aan Joops reactie in de ontknoping.
 - b Probeer uit te leggen waarom hij zo reageert.
- 4 Beschrijf het karakter van de vrouw van Joop.

2. Verschil tussen literatuur en lectuur

Waarom zou je schrijver willen worden?

Voor het geld?

Om beroemd te worden?

Omdat je goed kan schrijven?/omdat je schrijven leuk vindt?
Omdat je wat te zeggen hebt?
Wat zou je zelf willen zeggen?

De reden waarom schrijvers verhalen produceren is voor de hand liggend. Elke auteur van **literair** werk zal iets antwoorden in de trant van: 'Ik heb misschien wel iets te zeggen', of 'Ik heb de behoefte mezelf uit te drukken'. Dat doen deze schrijvers door de werkelijkheid die ze beschrijven te veranderen en naar hun hand te zetten in de vorm van een verhaal. Ze willen laten zien hoe de wereld er zou moeten uitzien of hoe hij er volgens hen uitziet. Het verschil tussen literatuur en lectuur is natuurlijk een gradueel verschil, want ook in lectuur zal een schrijver zijn/haar wereldvisie inbrengen. In de lectuur is die echter bijna altijd een cliché: er is een goede afloop, krijgen ze elkaar, zijn er veel gebeurtenissen die De Goede Afloop Vertragen, wordt het kwade bestraft, krijgt het goede de beloning, worden de personages typetjes, zijn ze plat (flat character, zie ook *Personages*) en hebben ze geen diepgang, zijn ze ongecompliceerd?

3. Personages

In een verhaal zitten meestal hoofd- en bijfiguren. Over hoofdfiguren kom je veel te weten en hij of zij maakt in het verhaal een echte ontwikkeling door, dit in tegenstelling tot bijfiguren. Er is altijd maar een hoofdfiguur in een verhaal. Aspecten die je gaandeweg over het personage te weten kunt komen zijn bijvoorbeeld:

- Achtergrond (plaats en de tijd waarin hij of zij leeft)
- Sociaal milieu
- Opleiding
- Seksuele voorkeur
- Voorkeur voor vrienden
- Angsten en frustraties
- Dromen en idealen
- Geloofsovertuiging

Het analyseren van de rollen die de verschillende personages in een verhaal spelen, kan soms een dieper inzicht in het verhaal opleveren. De volgende rollen worden onderscheiden:

- Hoofdpersoon
- Helper
- Tegenstander
- Afzijdige
- (Begunstigde)
- (Slachtoffer)

Welke rol een personage speelt, is altijd gerelateerd aan het doel van de hoofdpersoon. Iemand die de hoofdpersoon helpt zijn doel te bereiken is een helper; iemand die het bereiken van dat doel probeert te verhinderen is een tegenstander. Dan zijn er vaak ook personages die niets met het doel van de hoofdpersoon te maken hebben; dat zijn de afzijdigen. De schrijver Willem Frederik Hermans zei ooit: "In een goede roman valt geen mus van het dak zonder dat het een bedoeling heeft." Een begunstigde is iemand die de hoofdpersoon niet helpt, maar er wel van profiteert als het doel van de hoofdpersoon bereikt wordt. Omgekeerd is een slachtoffer iemand die last heeft van het bereiken van het doel van de hoofdpersoon.

Flat en round characters

Personages die zich in een verhaal ontwikkelen noem je **round characters**. Personages die eerder een typetje zijn, noem je **flat characters**. Zij zijn vaak gebouwd rond een enkele eigenschap die wordt uitvergroot, zoals de verleider, de slechterik en de optimist.

Hieronder vind je een lijst met karaktereigenschappen die personages kunnen bezitten.

betrouwbaar	0-0-0-0-0-0	onbetrouwbaar
strijdlustig	0-0-0-0-0-0	geeft moed gauw op
druk	0-0-0-0-0-0	rustig
zachtaardig	0-0-0-0-0-0	gemeen, wreed
actief	0-0-0-0-0-0	lui
haatdragend	0-0-0-0-0-0	vergevingsgezind
gemoedelijk	0-0-0-0-0-0	venijnig, agressief
gewelddadig	0-0-0-0-0-0	vredelievend
eerlijk	0-0-0-0-0-0	oneerlijk
standvastig	0-0-0-0-0-0	wispelturig
onzeker	0-0-0-0-0-0	zelfbewust
verlegen	0-0-0-0-0-0	brutaal
angstig	0-0-0-0-0-0	zelfverzekerd
bescheiden	0-0-0-0-0-0	grote mond
bazig	0-0-0-0-0-0	onderdanig
egocentrisch	0-0-0-0-0-0	sociaal
eigenwijs	0-0-0-0-0-0	meegaand
moeilijk in de omgang	0-0-0-0-0-0	makkelijk mee om te gaan
heldhaftig, dapper, moedig	0-0-0-0-0-0	laf
zenuwachtig	0-0-0-0-0-0	ontspannen, kalm
nieuwsgierig	0-0-0-0-0-0	ongeïnteresseerd
komt voor zichzelf op	0-0-0-0-0-0	laat over zich lopen
vrolijk	0-0-0-0-0-0	somber

besluiteloos	0-0-0-0-0-0	besluitvaardig
impulsief	0-0-0-0-0-0	denkt goed na
warm, gezellig	0-0-0-0-0-0	koel, afstandelijk
gevoelig	0-0-0-0-0-0	gevoelloos
gaat eigen weg	0-0-0-0-0-0	meeloper
tobberig	0-0-0-0-0-0	zorgeloos
hulpvaardig	0-0-0-0-0-0	laat anderen het zelf uitzoeken
kinderlijk	0-0-0-0-0-0	volwassen
gelukkig	0-0-0-0-0-0	ongelukkig
introvert	0-0-0-0-0-0	extravert
achterdochtig	0-0-0-0-0-0	naïef
roekeloos	0-0-0-0-0-0	doordacht
vasthoudend	0-0-0-0-0-0	geeft snel op

Lees nu het verhaal *Homo* en beantwoord de vragen.

Homo

door Kees van Kooten

'Alles bij elkaar ken ik Bert dus zo'n jaar of vijf, zes als homo. Ik heb Bert dus nooit anders gekend dan als homo. Nou zeggen Shirley en ik altijd: leven en laten leven. En zolang ze zich niet aan m'n zoontje van drie vergrijpen, mogen ze van mij met zó'n krultang in de broek lopen hoor, al die homo's. En Bert is ook echt zo'n aardige homo, hè? Erg hartelijk. Heel attent. Dus Bert is in de loop van de jaren min of meer een huisvriend van ons geworden, hè? Een hele goeie huisvriend. We gingen ontzettend goed met elkaar om, Bert en ik. Nooit iets gemerkt van de een of andere bijgedachte bij Bert. Gewoon: altijd heel gezellig met elkaar gepraat. En hij heeft nooit een vinger naar me uitgestoken hoor, die Bert. Ik vind dat niets bijzonders hoor, een homo als vriend, ik vind dat zo iets moet kunnen, hè? Alles moet eigenlijk gewoon kunnen. Nietwaar? Je moet met een homo ook gewoon open kunnen praten, ook over seks en die dingen.

Bert kwam vrijwel elke verjaardag even langs. Dat was voor mij ook een experiment, hè, als er nieuwe mensen waren. Als het gesprek dan ging over de politiek of over Joden of over Marokkanen, dan zei ik dat wel eens, hè? Dan liet ik zo ineens vallen dat Bert een homo was en wat ze daar dan wel van vonden. Daar kreeg je dikwijls héle merkwaardige reacties op. Ik heb nooit aan Bert gemerkt dat ie 't lullig vond of zo iets. Dat zou natuurlijk ook onzin zijn want alles moet kunnen, toch?

D'r waren een heleboel mensen die dat dan weer (achteraf natuurlijk) niet konden begrijpen van mij, dat ik gewoon zomaar, zonder bijbedoelingen met een homo omging. Je moet natuurlijk ook even niet vergeten dat ik in onze kring nou niet bepaald als een verwijfd type bekend sta. Zo is het toch? Je weet zelf hoe ik ben: ik ben gewoon een verschrikkelijk potent, mannetjesdier. Haha. Hè? Lekker hoor! Maar dat konden sommige mensen dan weer niet begrijpen, hè, die konden mij niet plaatsen, die vonden mij en Shirley maar griezellig modern en progressief.

Nou moet ik er ook even bijvertellen dat Bert er eigenlijk helemaal niet als een homo uitziet. Dan wordt het natuurlijk oppassen, hè? Want om nou een voorbeeld te noemen - een maand of wat geleden kwam Bert me met zijn wagen gewoon van de zaak ophalen. Ik weet het niet meer, ik geloof dat ons autootje werd doorgesmeerd... ja. Enfin, hij komt me dus halen en hij stopt voor de deur en ik stap gewoon in en we rijden gewoon weg. Daar schaam ik me namelijk niks voor, dat ik door een homo word afgehaald. Dat heb ik een paar jongens van m'n afdeling gewoon verteld de volgende dag, of ze gezien hadden door wie ik werd afgehaald en of ze nou gedacht hadden dat dat een homo was. Daar moet je gewoon vrij over kunnen praten, over die dingen. Maar het wordt natuurlijk iets anders wanneer ze jou bij zo'n opgemaakte, geparfumeerde flikker in de wagen zien stappen. Daar wordt ontzettend vlug over gepraat, over die dingen.

Maar goed. Nou was Bert vorige week dinsdag wéér bij ons en ik had een half uur daarvoor toevallig Peter op bezoek gekregen. Gewoon borreltje halen. Je kent Peter. Beetje mager, brilletje, van die weke ogen, kortom: bepaald geen mooie jongen. Dus ik denk: nou wil ik het wel 's weten. Dus ik vraag gewoon, op de man af, aan Bert met wie van ons tweeën hij het liefst naar bed zou willen, als hij zou mogen kiezen. Peter en ik zijn allebei kanjers van hetero's dus er is natuurlijk nooit kans op, op zoiets, maar ik vind dat je openlijk over die dingen moet kunnen praten en ik vind het gewoon ook interessant om een inzicht in zijn mentaliteit te krijgen, begrijp je wel? Dus ik vraag dat aan Bert, met wie van ons tweeën hij nou het liefst naar bed zou gaan, als dat zou kunnen. En toen gebeurde er iets gek, want terwijl Shirley en ik gewend zijn om dat soort zaken zonder gêne te bepraten, klapte Bert ineens dicht. Hij begon verdomme te blozen! Nee, nee, daar wou hij geen antwoord op geven. Ik zeg: verrek Bert, wat is dat nou voor onzin? Dat is toch een hele normale vraag, we wéten toch dat je homo bent? Maar nee hoor, hij wou er geen antwoord op geven. Vreselijk burgerlijk.

Maar ik moest het gewoon weten, dus ik zeg: Bert, het gaat helemaal nergens om, want Peter en ik denken er helemaal niet over om met jou naar bed te gaan, we zijn allebei hetero en zo, dat weet je toch ook wel? Maar nee hoor: hij wou 't niet zeggen. Enfin, na een heleboel gezeur en na nog een paar borrels wou hij het dan wél zeggen: met Peter.

Met Peter. Snap jij zou zoiets? Wat ziet zo'n jongen nou in Peter? Nee even serieus: ik wil me niet op m'n borst slaan, maar ik dacht dat ik toch zeker aantrekkelijker voor een man was dan Peter. Ik ben ook wat jonger, dat geef ik toe, maar alles bij elkaar zie ik er toch veel beter uit dan die hele Peter? Maar niks hoor - meneer wou met Peter naar bed.

Ik zeg verdomme Bert, ik heb respect voor je keuze en elke keus is natuurlijk persoonlijk, maar wat mankeert er dan aan mij, laten we er alsjeblieft een beetje openlijk over praten. Ik werd gewoon kwaad, begrijp je wel? Je doet je best om een inzicht in zo'n jongen te krijgen en dan zet ie alles met één opmerking weer op losse schroeven. Ik vroeg 'm of hij mij dan wel 's in m'n zwembroek had gezien. Nee, dat had ie niet, maar dat had er niks mee te maken. Ik deed hem gewoon niks, zei meneer. Enfin, hele scène is dat geworden.

En nou was Shirley gisteren jarig en ik had expres wat meer mensen gevraagd, om nog wat extra vergelijkingsmateriaal voor Bert te hebben, begrijp je wel? Ja, weet jij veel? Misschien hééft die Peter wel iets waar alle homo's op vallen. Maar wat gebeurt er? Bert komt helemaal niet opdagen. Terwijl hij de laatste vijf jaar geen verjaardag bij ons gemist heeft. Nou, doen wij al ons best om dat klimaat zo ópen en vrij mogelijk te maken voor iedereen, maar als het er dan op aan komt zijn het gewoon ontzettend burgerlijke, en preutse types, dat blijkt wel weer.

Nee, Bert heeft me erg teleurgesteld. Na alles wat ik voor hem gedaan heb, om mij dan na vijf jaar ineens zo te laten vallen. Dan merk je toch weer dat je geen peil op die mensen kunt trekken. Ik zeg het nog tegen Shirley: daar heb je nou weer een typische nichtenstreek.'

Vragen en opdrachten bij *Homo*

1. De verteller vindt zichzelf heel wat. Beschrijf wat volgens jou zijn achtergrond, sociaal milieu, opleidingsniveau, seksuele voorkeur en frustraties zijn. Leg uit waarom je dat denkt.
2. Kies vijf karaktereigenschappen uit de lijst met eigenschappen die jij bij de ik-figuur vindt passen. Leg uit waarom je dat vindt.
3. Zou je de ik-figuur ook sympathiek kunnen vinden? Wanneer?
4. Bij Bert ligt je sympathie in het verhaal, beschrijf hoe dat komt.
5. Omschrijf het innerlijk conflict in Bert.
6. De verteller is vreselijk boos op Bert. Wat is zijn probleem?
7. Leg uit waarom de schrijver hier aanhalingstekens gebruikt aan het begin en het eind van het verhaal. (Het had ook zonder die aanhalingstekens gekund).
8. Welke visie heeft de schrijver op mensen als de verteller? Wat zijn dat in zijn ogen voor mensen?

4. Spanning

Jouw nieuwsgierigheid naar de afloop van het verhaal noemen we **spanning**. Hoe gaat die opbouw van de spanning nu precies in zijn werk? Welke hulpmiddelen en trucjes gebruikt de schrijver daarvoor?

De auteur wil zijn idee of visie aan zijn lezers overdragen. De spanning dwingt de lezer het hele verhaal tot en met de ontknoping uit te lezen. Een goede schrijver maakt je nieuwsgierig naar de afloop. Hij is daarbij verrassend en onvoorspelbaar. Pas op het eind heeft de lezer overzicht over het hele verhaal. Alle gebeurtenissen in het verhaal vallen dan als stukjes van een legpuzzel in elkaar. Pas op dat moment kan de lezer een compleet beeld krijgen van wat de schrijver wil overbrengen, zijn visie.

De trucjes die een schrijver, maar ook een filmer kan gebruiken om de spanning op te roepen, vallen onder vijf categorieën:

- 1) **het perspectief,**
- 2) **het karakter hoofdpersonen,**
- 3) **het tijdverloop,**
- 4) **de ruimte/plaats.**
- 5) **Het conflict (uiterlijk of innerlijk)**

Op **de toets** moet je van alle 5 manieren een voorbeeld kunnen geven (zelf verzonnen of vanuit de gelezen verhalen)

Spanning

Om onze aandacht tot het einde toe vast te houden, moet de schrijver zorgen: er genoeg in het verhaal gebeurt: conflicten, botsingen, climaxen en crises. Hij maakt daarbij gebruik van verwachtingen die lezers over het algemeen van een verhaal hebben want hij weet dat in ieder van ons een **naïeve lezer** zit. En dat is iemand die uitgaat van vaak onjuiste verwachtingen.

Bijvoorbeeld:

- de ik-figuur is altijd de auteur zelf en dus sympathiek.
- de personen aan wie de meeste aandacht wordt besteed, zijn altijd sympathiek
- met sympathieke personen loopt het goed af en met de slechte slecht, zodat

sprake is van een happy ending.

- een verhaal moet een duidelijk conflict en een begrijpelijke ontknoping hebben.

Dit soort verwachtingen maakt dat een lezer er niets meer van snapt, als het met de held in een boek plotseling slecht afloopt. Bij een happy ending daarentegen gebeurt wat de lezer eigenlijk verwacht had. De verwachtingen dat de held zijn doel zal bereiken, komen uit. Met sympathieke personen moet het (volgens onze vooroordelen) immers goed aflopen. Net zoals in het werkelijke leven, zijn mensen vaak niet zo sympathiek als wij maar al te gemakkelijk aannemen. Lezers hebben nu eenmaal **de neiging zich heel sterk met sympathieke verhaalfiguren te vereenzelvigen**. We noemen dit ook wel **identificatie**. Het zich met huid en haar in een verhaalfiguur verplaatsen en zo een sterke emotionele band met hem opbouwen, hij gaat meelevens met de held of heldin, waardoor positieve gevoelens van vreugde, verdriet, medelijden, begrip en opluchting bij de lezer ontstaan. De vijanden van onze held zijn onze vijanden, zodat we voor hun tegenstanders alleen maar negatieve gevoelens koesteren. Hoe slechter de tegenstanders in het conflict zich gedragen, hoe sterker de sympathie voor onze held wordt.

Er is ook spanning die door de omstandigheden, de situatie, wordt opgeroepen. Die gaat pas echt werken als de lezer zich kan inleven in de gebeurtenissen. Dat noemen we **situationele spanning**.

Opdracht

Bedenk een voorbeeld van situationele spanning (toetsvraag).

Lees nu het verhaal *Pieter* en maak de vragen en opdrachten.

Pieter

door Maarten Biesheuvel

Ik kwam onlangs uit kantoor en stond op de bus te wachten. Het regende, maar het was toch tamelijk warm weer. Na vijf minuten kwam de bus. Hij moest mij brengen van het Academisch Ziekenhuis naar de Brahmslaan in Leiden. De deur ging open, de bus was behoorlijk vol, er stonden nog mensen voor mij te wachten.

Uit het binnenste van de bus schalde een stem die kennelijk voor mij bedoeld was: 'Ha Maarten, jij was altijd zo'n bolleboos, ha Maarten, ha die Maarten, ik weet het nog wel dat jij gek bent geweest. Ik ken je toch nog van Endegeest? We zaten toch samen in het gesticht?' 'Wacht even tot ik ben ingestapt en mijn kaartje door de chauffeur heb laten stempelen!' riep ik terug, 'zo kunnen we toch geen gesprek voeren.'

Ik stond bij de chauffeur en ik hoorde de stem roepen: 'Dan stond jij bij het raam in de serre of bij de deur van gebouw F en dan riep je 'angst, angst, ik wil dood!' en dan smeed jij een stoel door het raam om te kunnen vluchten, we hebben heel wat afgelachen met jou.'

Nu pas herkende ik de stem van Pieter Starrenburg. Ik ging naast hem zitten. Hij had een bontjas aan, een meters lange sjaal, drie keer om zijn hals gewikkeld, een berenmuts met oorkleppen, skischoenen en een hele zware broek, aan zijn handen droeg hij zandzakjes, als er niet parmantig een duim uit had gestoken had je niet kunnen zien dat het eigenlijk handschoenen waren. 'Hé professor!' riep hij weer, terwijl hij van me af door het raam naar buiten keek, 'jij bent student hè?' 'Nee,' zei ik, 'ik ben nu meester in de rechten.' 'Vroeger was ik ook een professor,' zei hij, 'dat was nog voor jouw tijd. Ik weet het nog goed, voor de Tweede Wereldoorlog had ik een acht, en voor de Eerste Wereldoorlog een acht.2, voor de Gouden Eeuw een zeven, voor kennis van de wereld een zeven, alleen voor de muziekles had ik een vijf, maar dat komt door mijn vingers, is het niet?' Ineens draaide hij zich helemaal om. Achter ons zat een leuk meisje, dat had ik bij het binnenkomen al gezien. 'Kijk eens Maarten wat een lekker stuk,' zei Pieter, weer veel te hard. Ik bleef fatsoenlijk voor me uit kijken. 'Leuk figuurtje he

en wat een lekker koppie,' zei Pieter, 'je ziet soms de lekkerste stoten in de bus.' Hij bleef helemaal omgedraaid zitten. 'Maarten kijk nou toch, zei hij, 'we zijn toch onder elkaar, ik weet precies hoe jij bent, doe nu niet zo gek.' Toen heb ik de moed opgegeven en ben uitgestapt. Een kilometer moest ik door een zachte regen naar huis lopen. Nooit hoop ik hem weer tegen te komen, in ieder geval niet in een volle bus.

Opdrachten bij *Pieter*

1. Leg uit wat volgens jou het thema van dit verhaaltje zou kunnen zijn. Gebruik minimaal 25 woorden.
2. Wat is het karakter van Maarten? Waarom vind je hem sympathiek? Waarom kan je met hem meeleven?
3. Kun je Pieter een onsympathieke verhaalfiguur noemen? Verwijs in je antwoord duidelijk naar gegevens uit de tekst.
4. Hoe zou je het innerlijke conflict van Maarten kunnen omschrijven?
5. Hoe zou je het uiterlijke conflict van Maarten kunnen omschrijven? Licht je antwoord toe.
6. Beschrijf in een grafiekje heel gedetailleerd hoe de spanning wordt opgebouwd, waar de crisis zit, en hoe de ontkenning verloopt.
7. Wat zegt dit verhaal je over het verschil tussen normale mensen en gekke mensen?

5. Perspectief

Als we het over een vertelwijze hebben, gebruiken we het begrip perspectief. Wie naar het perspectief vraagt, wil dus weten door wiens ogen het verhaal wordt gezien, wie er als verteller aan het woord is.

Ik-perspectief

Een auteur kan een verhaal in de ik-vorm vertellen: ik-perspectief. We bedoelen daarmee dat de lezer de gebeurtenissen in het verhaal ziet door de ogen van een ik-figuur. **Deze vertelvorm betreft de lezer heel sterk bij het verhaal.** De ik-verteller deelt ons alle gebeurtenissen, gedachten, gevoelens en waarnemingen van hemzelf van binnenuit rechtstreeks mee. De lezer identificeert zich dus erg sterk met die ik-verteller. Hij kan de gevoelens en de gedachten van de lezer direct beïnvloeden en op hem inpraten. De lezer is zijn publiek en hij weet dat.

Er **zijn twee manieren** om zo'n ik-verhaal te vertellen. Er is een ik-figuur die met de gebeurtenissen **mee vertelt**, een belevende ik-figuur die niet weet hoe het verhaal verder afloopt. Hij zou zelfs nog dood kunnen gaan. Zo'n vertelvorm noemen we dan een belevend-ik. De tweede mogelijkheid is, dat de 'ik' zijn belevenissen **achteraf vertelt**.

Bij een belevend-ik weet de lezer niet meer dan de verteller, wat sterke emotionele spanning oproept.

Let goed op: als er slechts één persoon aan het woord komt,, is de informatie die je krijgt **ALTIJD** subjectief en dus onbetrouwbaar! Je weet nooit of de informatie die je krijgt voldoende is om het hele verhaal te begrijpen.

Bij een achteraf vertellende ik-figuur die over zichzelf praat in het verleden is de emotionele spanning veel minder groot. Hij praat dan immers later over wat hij zelf heeft meegemaakt. De afloop is goed: hij leeft in ieder geval nog.

Personaal perspectief

Bij een personaal perspectief wordt het verhaal verteld door één of meerdere hij/zij-figuren.

Als het verhaal verteld wordt via de ogen van één hij/zij-figuur, betreft dat de lezer heel sterk bij het verhaal. De belevende hij/zij verteller deelt ons alle gebeurtenissen, gedachten, gevoelens en

waarnemingen van binnenuit rechtstreeks mee. De lezer identificeert zich in dit perspectief dus ook sterk met die verteller. Die verteller kan de gevoelens en de gedachten van de lezer direct beïnvloeden en op hem inpraten. De lezer is zijn publiek en hij weet dat. Let goed op: als er slechts één persoon aan het woord komt, is de informatie die je krijgt ALTIJD subjectief en dus onbetrouwbaar. Je weet nooit of de informatie die je krijgt voldoende is om het hele verhaal te begrijpen. Het grote verschil met de belevende ik-verteller is dat deze verteller wél dood kan gaan.

Een achteraf vertellende hij/zij persoon (enkelvoudig) leeft natuurlijk altijd nog, wat de spanning soms wel kan verminderen, omdat je dat gegeven al 'weet'.

Veel betrouwbaarder is het meervoudig hij/zij perspectief: meerdere verhaalfiguren vertellen het verhaal, zodat je de gebeurtenissen van meer kanten hoort. Dit verhoogt de betrouwbaarheid van wat je leest.

Alwetende verteller

Tot slot is een veel voorkomende verhaalperspectief die van de alwetende verteller. Het verhaal wordt dan verteld door een verteller die alles weet over alle personages, maar zelf geen rol heeft in het verhaal.

Op de toets moet je deze perspectieven paraat hebben. Leren dus!

Lees het verhaal *De scheiding* en maak de vragen en opdrachten.

De Scheiding

door Kees van Kooten

'Ik begin hier al te wennen. Als hij de tijd heeft voor me, meestal de zaterdag of ik geloof dat het dinsdag is, lopen we een rondje in het park of wat daar hier voor door moet gaan. Maar wat uitgaan betreft is alles beter dan bij haar, waar ik alleen dat tuintje had, waar alles stapvoets moest, vanwege de bloemen. En ik moet zeggen: ik vind trappenlopen wel iets hebben. Verder staan er hier bij hem in de straat veel lantarenpalen, met heel veel dode fietsen scheef ertegen. Ik mis de kinderen het meeste. Ik had gedacht dat ze meer om me zouden hebben gegeven, achteraf. Maar ze hebben andere dingen aan hun hoofd, dat begrijp ik wel. Dat heet Huiswerk en dat halen ze uit hun tassen. Dat mis ik wel, huiswerk, want dat was altijd heel gezellig, vooral als het op straat wit was. Dan draaiden ze platen en gingen ze zitten lezen in de dingen die ze uit hun tassen haalden. Dan lag ik lekker onder een van hun bureautjes, en helemaal als ik bij die jongen lag, want die deed zijn schoenen uit bij Huiswerk en als hij dan zat na te denken dan kon hij zo lekker met zijn voeten in mijn nek zitten kroelen.

Dat waren heerlijke middagen, die ik nooit zal vergeten, ook al word ik vijftien jaar.

17 Volgens mij is hun moeder altijd al van plan geweest mij het huis uit te krijgen. Die heeft mij nooit ontmoet, die moeder. Zij heeft een bontjas en een te kleine auto. Als zij de deur voor me opendeed, dat ik in moest stappen, moest ik diep ademhalen om niet van de sokken te gaan door de zoete walm van haar parfum. Dat hele autootje stonk naar haar. God, wat haatte ik die ritten in dat autootje! Al die keren dat ik achterin mijn kots lag terug te slikken tot we dan eindelijk bij dat bos waren waar hij, die andere man zal ik maar zeggen, naast zijn auto te wachten stond met die rookstok in zijn mond. Dat was een mooie grote auto, waar ik helaas nooit in ben meegereden, wat ik best had willen meemaken. Ik ben namelijk gek op auto's. Van echt hollen in dat bos was evenmin ooit sprake. Ik mocht even roef roef uit dat parfumblik om over te geven en een plas te doen, maar aan rustig poepen kwam ik niet eens toe, want dan riep ze alweer 'Kom hier!' met die snerpstem van haar, en dan kon ik weer achterin kruipen. Ook zelf hebben die twee niet één keer in dat bos gewandeld. Ze gingen altijd meteen in zijn auto zitten en ik kon nooit zien wat ze daar deden, omdat zijn ruiten zo vlug besloegen.

33 Later kwam diezelfde vent ook bij ons thuis, 's middags, wanneer de baas naar kantoor was, maar ik geloof dat hij, die andere man zal ik dus maar zeggen, mij niet eens herkende, van het bos. Die kerel heeft nooit een woord tegen mij gezegd en dan doe ik verder ook geen moeite. Het is wat dat betreft graag of niet bij mij. In die tijd begon ze ook steeds minder aandacht aan mijn eten te besteden. Wekenlang leefde ik op blikken, die zij met die blik vol afgrijzen opendraaide, als ze tenminste een heldere bui had, want er waren ook dagen dat ik volkomen werd vergeten. Dan moest ik 's nachts wat eetbaars bij elkaar zien te scharrelen uit de pedaalemmer (altijd aan denken de klep weer dicht te klappen) en dan haalde ik mijn drinken uit de wc-pot, waar ik mij niks te groot voor voel maar wat erg lastig was, want ze hadden zo'n diepspoeler waarbij je voor een fatsoenlijke slok water met je bek bijna helemaal tot in het riool moet. En dan dat geschreeuw tussen de baas en haar, 's avonds! Nee, dat zeg ik: voorde kinderen was ik graag gebleven, maar ik had daarop het laatst geen leven.

47 Toen heb ik eerst een tijdje gependeld. In het begin kon ik er geen touw aan vastknopen. Dan stond mijn bak weer thuis en dan weer heel ergens anders; dan sliep ik weer een weekend bij haar in het halletje en dan ineens weer een week lang op de zoveelste vreemde vloer. Ik neem aan dat we hier nu voorlopig zullen blijven. De baas is tenminste aan het behangen. Dat is een nieuw woord wat ik versta: behangen. Toen ik hem twee weken geleden voor het eerst 'behangen' hoorde zeggen, ik meen in de telefoon, begreep ik 'wandelen' en stond al met mijn riem in mijn bek bij de deur, maar nu vergis ik mij niet meer: behangen is behangen en wandelen is wandelen. Of Uit, vanzelfsprekend. Er is hier ook al een paar keer bezoek geweest. Mannen en vrouwen, maar meer vrouwen dan mannen. Van sommige mannen herkende ik de gezichten en van twee vrouwen hun parfum. Dan is er nog een hele nieuwe vrouw, die mij op een ochtend al twee keer een bak vers water heeft gegeven, en een bak brokken, 's Ochtends! Was dat even feest. Dat is dus een buitengewoon attente, sympathieke vrouw. Vanmorgen, toen de baas Kantoor had gezegd, heeft zij zelfs met mij gewandeld in het park en zij liet mij op mijn gemak minutenlang aan alles ruiken. Ik kwam helemaal opgewonden thuis en dat ben ik de hele dag gebleven. Ik verbeeld mij dat de kinderen hier zo meteen zullen binnenstappen. Ik luister naar buiten en kijk naar de deur.'

Opdrachten bij *De scheiding*

1. Benoem het perspectief.
2. Welke onbetrouwbare informatie krijg je via de hond?
3. Waardoor ga je meelevens met de hond?
4. Beschrijf de elementen in het verhaal waardoor de spanning in het verhaal blijft. Doe dit aan de hand van de vijf verhaalelementen: perspectief, karakter hoofdpersonen, tijd, ruimte/plaats, conflict (uiterlijk of innerlijk).
5. Beschrijf de schrijfstijl van de hond.
6. De moeder van de kinderen wordt in haar gedrag onsympathiek getekend. Geef drie voorbeelden van onsympathiek gedrag van de moeder.
7. De lezer weet in dit verhaal vaak meer dan de verteller. Leg uit dat dit in r. 31-32 'Ze gingen ... besloegen' het geval is. Hoe werkt dit op jouw emoties in?
8. Wat is de idee (de boodschap) van dit verhaal? Beschrijf dit zo duidelijk mogelijk in minimaal 35 woorden.
9. Dit verhaal staat tussen aanhalingstekens (zie begin en einde). Waarom heeft Van Kooten die aanhalingstekens daar neergezet?

Lees nu het verhaal *Gevederde vrienden* en maak de opdrachten.

Gevederde vrienden (meeuwenoverlast in Leiden)

Jan Wolkers

- Kan jij zien, Liesbeth, wat er op het papier staat voor de ruit van de melkboer? Jouw ogen zijn beter dan de mijne. Misschien is er wel een voordelige aanbieding. Liesbeth zet de kat op de stoel en sukkelt naar het raam.

Zou het een strenge winter worden? De voortekenen zijn gunstig. Is het niet verdacht een vrieskist te kopen aan het begin van de winter? Zou het geen argwaan wekken? Ach, er zijn mensen die een kampeertent kopen in januari. Heb ik zelf niet eens in een warenhuis naast een meisje gestaan dat een badpak kocht terwijl het twintig graden vroom? Maar er zijn overdekte zwembaden, natuurlijk. En zijn er geen huizen waar 's winters een tropische hitte heerst? Ik hoor nog niets bij het raam.

- En kon je lezen wat er stond? vraagt Herbert. Maar ze antwoordt niet, ze slaat de deur achter zich dicht.

Hij hoort de bril van de w.c. omhoog slaan. Grove hersens, maar een overgevoelige maag, denkt hij. Liesbeth komt weer binnen.

- Het is druk op straat, zegt Herbert.

- Ja, zegt Liesbeth, dat zag ik ook daarnet.

Als Herbert bovenaan de trap is, gaat de deur van het appartement open. Liesbeth komt hem tegemoet.

- Dat had je nu niet moeten doen, Herbert, zegt ze bestraffend.

-Wat had ik niet moeten doen? vraagt Herbert, terwijl hij met toegeknepen ogen naar haar rode gezicht loert.

- Zo'n grote, veel te ruim voor ons tweetjes.

- O, de vrieskist, is de vrieskist gekomen? Ik dacht dat ze daar uren aan bezig zouden zijn. Takelen en zo.

- Nee, ze hebben hem gewoon langs de trap omhoog gekregen.. Maar zo'n grote, Herbert, het is echt te veel.

- Ach wat, het is geen gewone verjaardag, je bent vijftig geworden vandaag. Een halve eeuw. Teveel, denkt hij erachter, een halve eeuw teveel. Laat me hem maar eens zien, zegt hij opgewekt. Achter haar aan loopt hij naar de keuken.

- Het is inderdaad een knaap, zegt hij, als hij in de keuken voor het glinsterend witte plastic staat, maar in de winkel leek hij veel kleiner.

- Je had anders beter kunnen wachten tot de zomer, Herbert, het is hier nu koud genoeg.

- Daarom is het juist nu zo praktisch. Je hoeft 's avonds niet meer de verwarming uit te draaien, omdat anders je eten bederft. En 's ochtends geen uren te wachten tot het hier een beetje op temperatuur is. Moetje eens kijken, zegt hij vrolijk, terwijl hij de deur van de ijskast wijd open trekt, moetje eens kijken, wat een ruimte! Ik wed dat je er in kunt gaan zitten als het 's zomers heet is.

- Nee, Herbert, zegt Liesbeth, terwijl ze de inhoud met de ogen schat, nu overdrijf je toch echt.

- Overdrijven, antwoordt Herbert, ik overdrijf nooit. Rammelend verwijderd hij de verticale aluminium platen. Ik denk dat je de poes er bij kunt nemen. Nee, zonder gekheid, probeer het eens Liesbeth. Ik heb zo'n last van m'n spit. Zonder bloed, zonder bloed, denkt hij, zonder bloedvergieten zal ik het volbrengen. De hemel is me goedgezind. Er zal geen teken aan de wand zijn.

- Nu vooruit, omdat ik jarig ben, zegt Liesbeth lachend, maar het is een vreemd experiment.

Ze gaat met haar billen op de bodem van de zitting, slaat haar armen rond haar opgetrokken knieën. Ik geloof dat de ergste augustushitte gemakkelijker te doorstaan is dan het zitten in deze houding.

Met een krachtige zwaai gooit Herbert de deur dicht. Dan steekt hij de stekker in het contact en zet de frigidaire op vol.

-Ik hoor haar schreeuwen, maar ik kan niet verstaan wat ze zegt, denkt hij. Hij loopt naar de kamer, doet de radio aan en gaat in de stoel zitten. Hij draait aan de radio tot er een gezellig muziekje in strak danstempo de kamer binnenwaait. Op haar pupillen zullen ijsbloemen staan, denkt hij, ze zal in elkaar gedoken zitten als de mummies van Midden-Amerikaanse Indianen.

Ik zou een gat in de bodem van mijn auto kunnen laten maken, met een brede pijp er door die tot aan de straat reikt. Dan, op een regenachtige dag, zet ik haar achterin. Op de hobbelige wegen in de provincie steek ik haar met het hoofd naar beneden door de pijp, zodat haar haren op de keien rusten. En dan maar rijden tot er niets over is dan haar schoenzolen. Haar bril doe ik niet af.

Maar ik zal haar niet eens recht kunnen krijgen. Ze heeft zich natuurlijk in de onmogelijkste bochten gewrongen. Ik zal iets anders moeten bedenken om haar kwijt te raken. Terwijl hij naar het raam loopt, spreekt hij de meeuwen aan, die omlaag de straat induiken naar brood dat ergens uit een raam naar buiten gegooid wordt.

- Ik ga jullie verwennen, jongens! Jullie hongerige bekken zullen voorlopig geen droog brood meer eten, ze zullen rood zien van de rauwkost.

Een groot moment, denkt Herbert, oog in oog met de diepvriesprinses. Veertien dagen geleden al, ze zal het koud hebben. Hij trekt de deur van de kist open. Met een sprong neemt het daglicht bezit van de poolnacht. Liesbeth zit nog precies zoals hij haar het laatst gezien heeft. Haar handen liggen rustig op haar buik tussen de heuvels van haar boezem en dijen. Haar bril is overdekt met een dun, mat laagje ijs, alsof een vlinder met zijn broze vleugels haar ogen tegen de kou wil bedekken. Ijspegels, veroorzaakt door het condenswater, tasten met spitse vingers in de berijpte struik van haar haren. Haar mond hangt open. De roze tong ligt sprakeloos in het bittere ijs van haar mondholte vastgeklonken. Van haar onderlip loopt een sierlijk gebogen staafje ijs naar de etensresten op haar borst, als waren haar laatste gedachten bij de fontein van Italië geweest. Herbert buigt zich voorover, en kijkt aandachtig naar de etensresten.

Toch niet zo'n vredige dood als aanvankelijk scheen uit de berustend gevouwen handen op de maag, denkt hij. Misschien is dat een gril van de laatste stuip trekking geweest. Even in de ogen kijken.

Voorzichtig pakt hij het montuur tussen de glazen vast. Met zijn vingertoppen beroert hij het koude marmer van haar voorhoofd en neusbeen. De kou trekt tot in zijn polsen op. Even moet hij kracht zetten om de bril los te krijgen. Dan ziet hij wat de vlinder hem heeft willen besparen. Haar ogen zijn zó ver uitgepuild, dat Herbert vermoedt dat de brillenglazen ze behoed hebben voor nog lager zakken. Ze hangen over het onderste ooglid heen als onvruchtbare, groenig doorgekookte eieren, die uit het roodgeel dooraderde nest van de oogholten zijn verstoten. De pupillen staren met blinde argwaan schuin naar beneden in de etensresten. Als Herbert de bril er weer voor zet staren ze er doorheen als de ogen van een zieke vis door de beslagen ruit van een aquarium. Hij wankelt voor de ijskast. De kou bevangt me, denkt hij, ik moet een borrel drinken. Ik moet er een borrel op drinken, op dit heuglijke feit. Hij gaat naar de kamer, schenkt zich een glas jenever in, de drank verwarmt hem tot in zijn spijsvertering.

- Wat heb ik allemaal, mompelt hij, terwijl hij bij ieder voorwerp dat hij noemt een slokje uit het glas neemt. Een scherp bijltje voor tussen de gewrichten, een zaag voor de beenderen, een vlijmscherp mes voor vlees en pezen, een plankje, plastic, een nootmuskaatmolentje. En een glas voor de ogen. Triomfantelijk steekt hij het glas de hoogte in. Dan gaat hij naar de keuken, spreidt een stuk plastic voor de kist en haalt het gereedschap uit het kastje. Op de knieën gaat hij voor de vrieskast liggen en probeert Liesbeth aan de enkels een kwart slag om te draaien, wat hem pas na veel krachtsinspanning gelukt, want ze zit op sommige plaatsen aan de kast vastgevroren. Dan trekt hij haar naar voren, zodat haar onderlichaam op het plastic komt te liggen.

Zo gauw mogelijk korter maken, denkt hij, terwijl hij met het bijltje haar schoenen van haar voeten wipt. Ik zal proberen vandaag een been kwijt te raken.

Met een ouderwets scheermes trekt hij een voor in haar rechterbeen precies op de naad van haar kous, die hij als schors van haar been vouwt. Dan snijdt hij haar kleren bij de heup weg, waarvan de indruk op haar huid zichtbaar is, alsof zij in dun tarlatan gewikkeld is. Het vlees is hard en snijdt gemakkelijk. Niet zonder anatomisch inzicht maakt hij het been bij de heupkom van de romp los, zet het lichaam weer in dezelfde stand in de vriezer en sluit de deur. Dan laat hij zijn mes diep in het stromenland van haar spataderen zakken en begint lange repen vlees af te snijden. Het mes maakt een geluid als van schaatsen op spiegelglad ijs. Als hij het dij- en scheenbeen van vlees ontdaan heeft, slaat

hij met zijn bijtje de voet eraf. Dan begint hij de lange repen vlees zorgvuldig aan kleine blokjes te snijden, die hij in een grote platte bak werpt. De voeten zijn me te gecompliceerd om uit te benen. Ik kan ze gewoon morgen naast de vuilnisbak zetten. Ik stop ze wel in haar laarsjes, of toch maar niet? Er is altijd kans op ontdekking. Laat ik ze zo klein mogelijk hakken. Met een zwaai laat hij het bijtje op de eksterogen neerkomen. De tenen wippen als kleine, bleke kikkers naar voren, van de voet weg. Paarse splinters regenen neer op het plastic. Zo zat ik vroeger in de tuin, peinst Herbert, terwijl hij het zweet van zijn voorhoofd veegt. Rond mij vielen de paarse bloemen van de sering. Voor mij in het mulle zand lagen kurken in een lange rij, waarop wriemelende insecten vastgeprikt zaten. Ik liet een wollen draad in een flesje benzine zakken en legde dat over de rupsen, torren en sprinkhanen. Dan stak ik beide uiteinden aan. Als de vlammetjes bij elkaar kwamen, lagen de insecten met afgebrande poten en vleugeltjes Bij sommige was het lichaam open gebarsten als een gepofte kastanje. Er puilde een dikke, witte brij uit. - Je bent erger dan Nero, zei vader, en hij sloeg me luttelkens op het zitvlak. Je bent net als je oom Louis, die deugt ook niet. Oom Louis! Als van zijn sigaar nog slechts de peuk over was, liep hij ermee de tuin in. Bij de springbalsemien achter in de tuin bleef hij wachten tot er een hommelt honing kwam halen in een bloem. Dan tikte hij de as van de peuk, zoog eraan, zodat er een vurig bolletje aan kwam, en stak hem in de kelk.

- Hoor je hem zoemen, Herbertje? vroeg hij. Weet je wat hij zegt? Hij zegt het Onze Vader op.

Als oom Louis bij ons logeerde staken binnen korte tijd uit alle roze kelken van de springbalsemien vochtige, bruine peuken, als aarzen die op het punt staan zich te ontlasten.

- Ik ben een jager op grof wild geworden, mompelt hij, terwijl hij met het bijtje in het versplinterde hielbeen wroet. Dan neemt hij het plankje op, en schuift de verbrijzelde voet op het vlees in de bak. Zo zal het wel gaan, ze zullen het kaf met het koren verslinden, ze zien er geen been in. Hij neemt de bak op en loopt er mee naar de gang. Daar zet hij hem neer, pakt een trapje, en spreidt dat uit onder het luik in het plafond. Voorzichtig klimt hij op het trapje, maakt een paar knippen los, en stoot het luik open. Meeuwen vliegen krijsend van de dakrand op als zijn hoofd plotseling boven het voorwereldlijke landschap van teer en kiezel verschijnt. Niemand kan hier iets zien, denkt hij, er zijn geen hogere huizen in de buurt.

Hij klimt naar beneden, pakt de bak met vlees, en klimt, deze boven zijn hoofd houdend, weer omhoog. Hij schuift de bak rollend over het grind wat verder van het luik het dak op. Kom maar jongens, kom maar! Tast maar flink toe. Hier ligt het manna van twintig jaar ongelukkig huwelijksleven. Herbert gaat een tree naar beneden, trekt het luik over de rand en kijkt door een kier naar de meeuwen, die roerloos op de dakrand blijven zitten in het rode licht van de ondergaande zon, die tussen donkere wolken boven de vuile stad hangt.

Liesbeth heeft geen familieleden meer, denkt Herbert, in de keuken op de grond zittend. Rond hem op het plastic liggen ronde stukjes been. Naast hem snort het elektrische noot-muskaatmolentje. Vrienden en kennissen blijven al jaren weg, verdreven door de muffe lucht die Liesbeth verspreidde. Blijven over de burens. Wanneer zie ik nu de burens? Nooit immers. Liesbeth komt al geen maanden de deur uit. Zelfs de winkeliers vragen niet meer naar haar. Het zal jaren duren voor iemand op het idee komt mij te vragen hoe het met Liesbeth gaat. En dan ben ik het zelf al vergeten, dan weet ik van niets meer. Misschien zal ik, als er net een meeuw overvliegt, naar boven wijzen. En zij zullen zeggen: o, in vrede ontslapen dus. Ja, in vrede ontslapen, zal ik antwoorden, in ijsskoude vrede. Hij drukt op de knop aan de zijkant van het molentje en brengt het tot zwijgen. Hij haalt de plastic dop eraf, en doet er een schijf dijbeen in. Dan trekt hij het bakje er onder uit, gooit het tot poeder gemalen been in een pan en zet het molentje weer aan. Hij pakt de pan op, haalt een lepel uit de la en loopt naar de wc. Voor de pot zet hij een stoel neer, gaat erop zitten met de pan tussen zijn dijbenen geklemd en doet het deksel omhoog. Langzaam roert Herbert in het beendermeel, maakt er kleine bergjes van en trekt er Arabische lettertekens in. Dan strooit hij het meel lepel voor lepel op het plateau'tje en trekt door. 's Morgens wordt Herbert wakker met de geur van vieze nagels in zijn neus.

O, ja, het been, denkt hij. Wat ben ik tot laat bezig geweest gisteravond. Maar ik ben alles kwijt.

Hij tilt zijn rechterbeen hoog op zodat de koude lucht die bij het voeteneinde naar binnen stroomt zijn lichaam doet ontwaken en kijkt naar het nachtkastje.

- Wat een bevrijding, zegt hij geeuwend, maar één glas met een gebit.

Dan gooit hij met een zwaai de dekens van zich af en springt uit bed. Hij loopt naar het raam toe en trekt de gordijnen open. Het sneeuwt. Onwennig staat hij in het marmeren licht, kijkt omhoog naar de vlokken, die als grijze as neerzweven en pas tegen de huizen aan de overkant gereinigd worden. Het vlees, denkt hij ineens met schrik, het vlees is ondergesneeuwd.

Haastig loopt hij naar de gang en klimt het trapje op. Als zijn hoofd boven de luikrand komt verblindt het licht hem. Op zijn kruin voelt hij de kille kussen van de sneeuwvlokken. Voor hem staat de bak, leeg. Op de bodem ligt een dunne laag sneeuw, licht roze gekleurd door het bloed dat op de bodem is achtergebleven. Het vervult hem met schaamte zonder wroeging. Als hij de bak wegneemt blijft er een verwijtend donker vierkant van teer en grind over, als een vers gedolven graf in de sneeuw.

In de keuken zet hij de bak in de gootsteen en spoelt met een hete straal water sneeuw en bloed eruit. In het rooster boven de afvoer blijven een paar teennagels achter. Meer hebben de hongerige vogels niet overgelaten. Niet sentimenteel worden, denkt hij, terwijl hij de nagels oppakt en tussen de natte theeblaren in het bakje werpt.

Zijn polsen tegen elkaar wrijvend loopt hij naar de ijskast en trekt die open. Verstijfd van schrik blijft hij staan. Liesbeth zit net zoals hij haar gisteren heeft neergezet, maar haar bril bedekt niet meer haar ogen, die houdt ze in haar rechterhand. In paniek rent hij naar de deur. Die is dicht, zelfs het nachtslot zit erop. Dan loopt hij naar de achterkamer, en voelt aan de balkondeuren.

Ik moet het zelf gedaan hebben, denkt hij, ik heb geslaapwandeld. Maar nee, dan zou ik het toch wel weten. Ik wist toch altijd als ik er 's nachts uit geweest was en wat ik dan gedaan had.

- Waar is de kat, waar is Peter?

Nerveus loopt hij het huis door, zoekt in alle kasten en laden, maar vindt het dier nergens.

Ik sta hier in huis voor raadsels. Katten verdwijnen, vrouwen verdwijnen, ik loop 's nachts door het huis, met mijn armen voor me uitgestrekt als een blinde. Gevaarlijk ook! Ik zal me vannacht aan de spijlen van het bed binden. Nee, dan val ik misschien op een ongelukkige manier. Dan schiet hem ineens een geschiedenis uit het oude testament te binnen. Van as rond het altaar gestrooid, waar men de volgende morgen de voetsporen van de hebbelijke priesters in vond. Ik zal een dun laagje meel op de vloer in de keuken strooien, denkt hij. Ik moet me niet van alles in het hoofd halen. Het is te gek om over te denken. Er kan niemand binnenkomen. En wie zou er belang bij hebben om Liesbeth haar bril af te nemen? Wie zou haar de ogen willen openen voor wat ik haar aangedaan heb? Gerustgesteld loopt hij naar de ijskast en zet de bril weer voor de halfverlaten oogkassen. Dan trekt hij haar een kwart slag om en naar voren en snijdt haar het linkerbeen af. Het wordt nu een routinewerkje, denkt hij, dezelfde handelingen als gisteren. Morgen beide armen, overmorgen snijd ik de klomp dwars doormidden, dan is er zaterdag nog slechts het hoofd. Afwezig begint bij in het been te snijden.

Kijk, denkt hij, kijk ik nu eens doen. Wat een sierlijke lijnen. Gisteren begon ik onhandig te snijden, na verloop van tijd sneed ik prachtige, rechte repen. Nu snijd ik grillige stukken. Net als bij de kunst. Die begint ook weerbarstig en onhandig. Dan krijg je de klassieke harmonie, de rechte repen vaal roze vlees.

Ik zat op de lagere school, denkt Herbert, in de vierde klas. Dan moet ik tien jaar geweest zijn. Tien jaar was ik toen het begon. Of wie weet wel veel eerder. Hoe kan men zo laat zijn bestemming vinden. Tegenover mij in de bank zat een meisje met lang, donker haar en pittige bruine ogen. Gebogen over mijn werk draaide ik mijn hoofd opzij en keek naar haar profiel. Toen keek ik naar haar buik die in haar strakke jurk op en neer ging als dikke, kokende haverhout, 's Nachts in bed dacht ik aan haar. Ik nam haar mee naar een eenzaam huis, waar ik haar handen op haar rug bond. Aan de zoldering hing aan een ijzeren staaf een vleeshaak. Ik hing haar met het gehemelte eraan op. Ze wilde spreken maar ik hoorde slechts haar onderranden tegen de haak tikken, als een in het bos verscholen specht. Ze wilde zeggen, je bent lief voor me, ook al doe je me pijn. Ik lag op mijn buik. Met mijn onderlichaam schoof ik over het laken heen en weer. Ik werd bedekt met een bloederig vlies waarin ik dreigde te stikken. Als een kind dat met de helm geboren wordt. Ben ik met de helm geboren? Moeder zei dat bij mijn geboorte de moederkoek als een Russische bontmuts op mijn schedel zat geplakt.

Als Herbert het luik opent staat de hemel geel en grauw vlekkelig boven de stad gespannen als de bevuilde luier van een onzindelijk kind. Op gelijke afstanden van elkaar zitten grote mantelmeeuwen op de dakrand. Als Herbert de bak met vlees in de zachte sneeuw laat zakken, komen ze aarzelend dichterbij. Op een paar meter afstand van de bak blijven ze staan, kijken Herbert wezenloos aan met hun felle, gele kunstogen.

- Ik trek me wel terug jongens, zegt hij, dan kunnen jullie rustig dineren. Hij trekt het luik boven zich dicht en doet de haken erop. Laat ik niet vergeten alles goed te sluiten en meel in de keuken te strooien voor ik ga slapen. Ik moet vroeg naar bed, het zijn vermoeiende dagen.

Boven zijn hoofd hoort hij het afschuwelijke gekrijs en gekokhals van de hongerige vogels.

Ver in de nacht wordt Herbert wakker van de kou. Hij ligt op de dekens. Hij steekt zijn voeten in de lucht en kijkt naar zijn voetzolen.

- Ha, betrapt, zegt hij luid, ik heb mezelf betrapt. Net of ik zweetvoeten heb en met talkpoeder ben ingewreven.

Hij veegt er langs. Het meel blijft deegachtig aan zijn vingers kleven. Verschrikt springt hij uit bed. Zijn voeten moeten nat geweest zijn, voordat ik in het meel liep, denkt hij.

Haastig loopt hij naar de keuken. Daar lopen zijn voetstappen. Zijn ogen dringen van angst tegen de bovenkant van zijn oogkassen. Tussen zijn voetstappen ziet hij een vochtig vierkant liggen, en nog één, en voor de geopende ijskast de dweil. Naast zijn voetstappen lopen de sporen van de kat. Haastig loopt hij naar de ijskast. Tegenover Liesbeth staat de vleesbak tegen de wand. Hij kijkt naar de gangdeur. Hij ziet aan zijn voetstappen dat hij heen en terug geweest is door de deur. Ook de sporen van de kat ziet hij, maar alleen maar heen. Hij loopt naar de gangdeur en doet die open. Een ijzige kou omgeeft zijn lichaam. Herbert loopt naar het luik, de trap staat eronder. Als hij omhoog kijkt ziet hij de sterren in de carbon-zwarte hemel staan. Hij klimt omhoog en houdt zijn hoofd in de oostenwind. Vlak voor zijn ogen in de sneeuw ziet hij de sporen van de kat.

Hij heeft me op de hielen gezeten, denkt Herbert, hij weet alles. Hij heeft me bespied vanuit een onvindbare schuilplaats. Maar nu is hij het dak op gegaan. Ik zie aan de sporen dat hij niet is teruggekomen.

Hij vult zijn beide handen met sneeuw, en wrijft er zijn gezicht mee in.

Ik moet mijn hoofd koel houden, er snel een einde aan maken. Maar laat ik eerst de jeneverfles aanspreken. Hij gaat een paar treden omlaag, en sluit het luik.

Behoedzaam steekt Herbert het plein over, kijkt omhoog naar de ramen van zijn appartement. Het ziet er onbewoond uit, denkt hij. De gordijnen zijn geel met bruine kringen, ze bewegen lichtjes. Beweegt er iets achter de gordijnen? Hij schudt het hoofd en slaat met zijn vingers tegen zijn wangen. Ik moet niet schichtig worden. Ik kan hier vandaan zien dat het raam een eindje open staat. Het zal de wind zijn. Hoe lang staat het al open? Slecht voor de planten. Ik zal het sluiten voor ik wegga.

Het hoofd van Liesbeth staat nu al acht uur op het dak. Als het nog niet helemaal kaal is laat ik het tot morgenochtend staan, dan pak ik het in plastic en stop het in mijn koffer. Tussen de keien langs de Dordogne zet ik het neer.

Hij tast in zijn zakken naar de sleutel en kijkt omhoog. Buiten de dakrand steken de borsten van de meeuwen als behoorden zij tot de decoratie van het huis.

- Ja, jullie zullen me missen, mompelt hij. De buikriem aanhalen, dat is het enige wat ik jullie kan aanraden.

Vlak bij zijn voeten op het trottoir ligt een vuilwitte bol. Herbert bukt zich en raapt hem op.

Niet om me heen kijken, denkt hij, ik raap gewoon iets op, dat doet iedereen wel eens. En ik heb nog wel gelezen dat ze de ogen uitpikken en verslinden van baby's die even onbewaakt op het strand liggen.

Hij steekt de sleutel in het slot en gaat het donkere trappenhuis in.

Het voelt aan als een kleffe bal, denkt hij.

Ik kan de trap nog oplopen, maar ik moet er de tijd voor nemen.

Achter hem gaat de buitendeur open. Een buurvrouw komt binnen, blijft bij de brievenbus staan.

- Wat heb ik in lang niet uw vrouw gezien, zegt ze. Moet ze weer het huis houden?
 - Ik heb haar verleden week naar de trein gebracht, ze voelde zich niet zo goed, ze is naar het zuiden.
 - Ah, antwoordt de vrouw, met de zonexpressie naar de blauwe zee.
 - Ja,ja, antwoordt Herbert, naar de blauwe zee. Ik reis haar morgen achterna.
- Voorzichtig schuift hij het donkere trapgat binnen. Vanmorgen was het nog keihard als een biljartbal, denkt hij, terwijl hij zijn vingers samen knijpt. Nu is het zacht en week. Het dooit, de lente is begonnen.

Opdrachten bij Gevederde Vrienden

- 1 Benoem het perspectief. Wat voor gevolgen heeft dit perspectief voor de lezer? (denk aan betrouwbaarheid en invoelen/meeleven).
- 2 Probeer minstens twee redenen te bedenken waarom Liesbeth doodgemaakt wordt (Een innerlijk conflict, gelegen in de opvoeding van Herbert en een uiterlijk conflict met Liesbeth)
- 3 Beschrijf de ruimte waarin het verhaal zich afspeelt zo duidelijk mogelijk.
- 4 Beschrijf de elementen in het verhaal waardoor de spanning in het verhaal blijft, doe dit aan de hand van de vijf verhaalelementen: perspectief, karakter hoofdpersonen, tijd, ruimte/plaats (situationele spanning).
- 5 Waar gaat Wolkers de fout in met zijn spanningsopbouw? Waar vergeet hij een spanningslijntje af te maken?
- 6 Beschrijf het karakter van de hoofdpersoon zo duidelijk mogelijk. Geef aan of Herbert een flat of een round character is.
- 7 Werkt dit verhaal op jouw emoties in? Beschrijf dit in minimaal 50 woorden. Wil je dat Herberts misdaad ontdekt wordt door de buurvrouw?
- 8 Bedenk hoe je het verhaal nog spannender had kunnen maken. Wat zou je eraan toe kunnen voegen?
- 9 Probeer van Liesbeth een levensbeschrijving te maken die past in dit verhaal, een kort biografietje, waardoor ze een round character zou kunnen worden.

6. Tijd, plaats, handeling

De handeling van het verhaal

Een verhaal, bevat steeds een voorgeschiedenis, een conflict en een ontknopung. Alle gebeurtenissen in een verhaal noemen we de **handeling**. Hieronder vallen niet alleen de actie, maar ook dialogen, gedachten, herinneringen, beschrijvingen en dergelijke. Omdat de handeling in een verhaal een voorgeschiedenis en een ontknopung (een einde) heeft, moet de handeling dus altijd een tijdverloop hebben. De meest gangbare verhaalstructuur bestaat uit een opdracht die de hoofdfiguur krijgt, of zichzelf oplegt: **de queeste structuur**. De hoofdfiguur gaat op zoek naar de oplossing. Het verhaal bestaat dan uit die zoektocht naar de oplossing, waarbij de tijdstructuur kan worden ingezet om de spanning te verhogen. Er bestaat dus geen verhaal zonder tijdverloop.

Tijd

Een schrijver, de auteur, kan spelen met het **tijdverloop**, zodat de lezer niet alle informatie tegelijk krijgt. Op die manier ontstaan er bij de lezers vragen. De auteur kan spelen met het tijdverloop, want hij heeft namelijk het verhaal, al min of meer in zijn hoofd. Hij kan er mee doen wat hij wil. Hij bepaalt in welke volgorde hij de gebeurtenissen in het verhaal wil zetten. Bij een detective bijvoorbeeld gaat het er vaak niet om dat er iemand vermoord is, maar om de vraag naar de motieven. Detectives beginnen dus vaak bij de ontknopung (de moord) en gaan dan pas over de voorgeschiedenis en het

conflict. Het chronologische basisverhaal kan dus sterk verschillen van het uiteindelijke verhaal op papier.

De meest eenvoudige vorm van vertellen beheerst zelfs een kind. Het vertelt de dingen zoals ze in werkelijkheid gebeurd zijn: 'en toen, en toen, en toen.' De volgorde van de gebeurtenissen is **chronologisch**.

Als een auteur veel aandacht besteedt aan een bepaalde gebeurtenis, met veel details, dan noemen we dat **tijduitbreiding/tijdvertraging**. De verteltijd (de tijd die nodig is om het verhaal te vertellen) is langer dan de vertelde tijd (de tijd die de handeling reeel in beslag neemt) Denk bijvoorbeeld aan de filmische effecten als je een kogel door de ruimte ziet vliegen) . Die gebeurtenis wordt dan in close up gebracht, dus heel uitgebreid beschreven. Doordat de lezer gedwongen wordt er langer bij stil te staan, werkt zo'n beschrijving vertragend en vaak ook spanning verhogend.

De auteur kan minder belangrijke gebeurtenissen ook vluchtig beschrijven zodat hij veel weg laat, dit heet **tijdversnelling**. 'Zo ging er een tiental jaren voorbij waarin de kinderen groot werden en het huwelijk een sleur werd', als hij een gebeurtenis in zijn geheel weglaat, dan maakt hij een sprong in de tijd en dat noemen we heel toepasselijk een **tijdsprong**.

Soms wordt er teruggegaan in de tijd, dat heet natuurlijk een **flash-back**. Dit doet de schrijver meestal om de motieven van de hoofdfiguren te verduidelijken, om bepaalde zaken te verklaren, of om het karakter van de hoofdfiguren uit te diepen. Flash backs zijn dus erg belangrijk voor het verhaal omdat ze zicht geven op het thema.

Plaats (ruimte)

De plaats (ook wel: ruimte) waar een verhaal zich afspeelt is altijd van heel groot belang voor de sfeer in een verhaal. Een schrijver van literair werk denkt altijd na over de plaats waar hij zijn verhaal situeert. Deze fysieke ruimte (een kamer, een land, een speciale buurt) beschrijft hij dan met behulp van al zijn zintuigen: wat hoort hij daar, wat ziet hij daar, wat ruikt hij daar en wat voelt hij daar. Alles wat hij zo beschrijft zijn de elementen die de thematiek in het verhaal kunnen benadrukken. Je ziet bijvoorbeeld vaak dat het regent als de hoofdpersoon verdrietig is en dat het nacht is als er iets spannends staat te gebeuren. Ook dit wordt tot de ruimte gerekend.

Opdracht

Je gaat nu een beschrijving geven van een bepaalde ruimte. Kies zelf een ruimte uit. Bijvoorbeeld: thuis, op school of ergens anders. Beschrijf in maximaal 50 woorden de ruimte waarin je je bevindt. Je gaat proberen om aan deze ruimte te koppelen aan 2 stemmingen van de ik-figuur, zoals somberheid, opgewektheid, droefheid, eenzaamheid, blijdschap, woede, verwachting, enzovoort. De stemming van je ik-figuur klinkt dan door in de beschrijving. Voorbeelden van dezelfde ruimte die op twee manieren beschreven wordt:

- Somberheid: De ongewassen ruiten laten de waterige winterzon nauwelijks in het lokaal toe. De kozijnen zijn verveloos en de damp van twintig paar natte schoenen hangt zwaar in de klas. Het ruikt er muf. Wat een plaats om in te werken!

- Opgewektheid: De stoffige ruiten hebben wel een wasbeurt nodig, maar gelukkig slaagt de winterzon erin door te dringen tot achterin het lokaal. De kozijnen zijn verveloos en het lokaal ruikt naar 20 paar natte schoenen, maar het heeft wel iets knusserigs, zo met zijn allen.

Extra opdracht

Beschrijf dezelfde ruimte twee keer vanuit een andere stemming. Gebruik daarvoor minimaal 50 woorden en drie verschillende zintuigen.

7. Thema en motieven

Het thema is een korte zakelijke beschrijving van het onderwerp van een verhaal, het beslaat een hele zin. (Voorbeeld: hoe een hond een scheiding verwerkt). Waar het de schrijver echter altijd om zal gaan is de hoofdgedachte. De hoofdgedachte is een subjectief iets, en bestaat uit de mening van de schrijver over zijn thema. Dit komt meestal tot uiting in de afloop van het innerlijke en/of uiterlijke conflict.

Bij de ene auteur is wat hij/zij wil uitdrukken heel vaag, bij de ander is dat veel duidelijker omdat die thema's in meer werk van dezelfde schrijver wordt herhaald.

Tips voor het benoemen van een thema:

1. Ga uit van iets waar de hoofdpersoon mee te kampen heeft (een conflict).
2. Omschrijf dit conflict waar de hoofdpersoon mee te maken heeft in één zin.
Bijvoorbeeld: Kader kan niet voldoen aan de eisen die iedereen uit zijn omgeving aan hem stelt en doordat hij niet kan omgaan met deze druk, raakt hij erg in de knoop met zichzelf.
3. Verander deze zin vervolgens zo dat je een algemeen conflict formuleert, dat ook centraal zou staan in een heel ander boek, met andere personages in een andere omgeving en situatie.
Bijvoorbeeld: het niet kunnen omgaan met de eisen die de omgeving aan je stelt.

Let op! Een thema begint heel vaak met het lidwoord het, gevolgd door een werkwoord (het leren omgaan met..., het verwerken van..., het zoeken naar... etc.).

Een conflict kan op alle mogelijke manieren eindigen waardoor er over het algemeen iets veranderd is in de oorspronkelijke situatie. Die situatie erna noemden we de **afloop** of de **ontknoping**. Achter het woord ontknoping zit de gedachte dat er eerst een knoop gelegd is door de **intrige**, de **verwikkeling**, de **verhaallijn**. Door de ontknoping wordt de intrige ontward, opgelost.

In de echte wereld, de realiteit, zijn er vaak geen pasklare antwoorden op een probleem. We zitten in de echte wereld heel vaak te peuteren aan knopen die niet los willen of zelfs nog vaster raken. In verhalen is het vaak ook zo. Een auteur biedt dan ook meestal geen oplossingen, maar geeft wel zijn visie op de oorzaken van een probleem, of maakt de problemen waarop een taboe rust bespreekbaar (homoseksualiteit, zelfmutilatie, loverboys). Soms geeft hij een mogelijke oplossing. Zo'n oplossing is bijna altijd een deeloplossing: er zijn een paar touwtjes uit de knoop losgemaakt, maar de rest zit nog muurvast.

De **visie** op een probleem, noemen we ook wel de **idee** of de **hoofdgedachte** in een verhaal. Met de idee bedoelen we de visie van de auteur op het thema. Je kunt ook andere termen tegenkomen in boekbeoordelingen, die ongeveer hetzelfde bedoelen: **grondgedachte**, **levenshouding**, **moraal**, **boodschap of lesje**.

De hoofdgedachte wordt de lezer bijna nooit in de schoot geworpen maar vergt een actieve houding van de lezer. In een goed verhaal vraagt de auteur van de lezer niet alleen een min of meer passief medeleven, maar ook actieve inleving. In de ontknoping maakt de auteur het de lezer vaak moeilijk. Waarom doet hij dat? De auteur wil dat een lezer een probleem niet alleen met zijn **verstand** begrijpt, want dan ligt een betoog meer voor de hand. Hij wil dat de lezer de problemen van binnen uit, **emotioneel**, meebeleeft, en zo bij het conflict en het diepere probleem betrokken raakt. Door middel van spanning wordt de lezer het verhaal ingelokt. Je eigen oordelen worden tijdens lezing van het verhaal uitgeschakeld, want je hebt alle aandacht nodig voor de handeling en de personen, je weet absoluut nog niet waar alles op uitdraait. Wat je in het verhaal beleeft, moet je aan het denken zetten. **Een probleem en een oplossing die je zelf overdacht hebt, maken meer indruk.** Ze dwingen je misschien zelfs tot herziening van eigen oordelen of begrip voor andermans standpunt.

Een titel soms meer dan twee betekenissen hebben: een letterlijke en een figuurlijke betekenis. Let daar goed op. De figuurlijke betekenis onderstreept vaak de thematiek (Vergelijk: Turks Fruit, of De Aanslag).

Motieven

Motieven zijn verhaalelementen die het thema ondersteunen. Motieven worden vaak verward met het hoofdthema, maar zijn veel algemener en bestaan meestal maar uit één woord. Voorbeelden hiervan zijn oorlog, liefde, vriendschap, eenzaamheid, ouderdom, toeval en verraad.

Lees nu het verhaal *Afscheid van Phoebe* en beantwoord de vragen.

Afscheid van Phoebe

Vonne van der Meer

De tweede Mrs. de Winter wierp in het haardvuur een vel postpapier, watermerk R. Terwijl het papier vlam vatte, zoemde de camera er op in. Plotseling zag ik, waar het papier door de hitte het eerst verkleurde, een kinderhoofdje, kleiner dan pasgeboren. Ik sloot mijn ogen, driftig alsof ik een deur dicht smeed voor dit gezichtsbedrog. Dadelijk - hoopte ik - zou ik zien wat de scenarioschrijver, de regisseur, de cameraman wilden dat ik zag: brandend papier - de tweede Mrs. de Winter probeert de herinnering aan haar voorgangster Rebecca te vernietigen. Maar toen ik mijn ogen opende zag ik weer dat hoofdje, en ik dacht: waarom, na zo lang?

‘Was het niet gisteren’, zei Otto toen ik het hem vertelde, ‘Gisteren een jaar geleden?’ Hij stond op, een oud dagboek kon het bewijzen, maar ik wist ook zo wel dat hij gelijk had.

Gisteren was acht en twintig november, acht en twintig november vorige jaar bracht ik jou, ongeveer vijftien centimeter lang meisje, gestorven in de vijfde maand in de zesde maand van mijn zwangerschap ter wereld. Verkeerde woorden: meisje - ter wereld. In het ziekenhuis noemden ze je de vrucht; de vrucht is er, is er eindelijk uit. Ter wereld komen doen alleen levende wezens, aan dood is niets poëtisch.

Phoebe, pas zwanger heb ik geopperd een dochter zo te noemen (naar het roodharige, rolschaatsfanate zusje van Holden Caulfield in *The Catcher in the Rye*), Otto echter, vond het géén naam, althans niet voor een volwassen vrouw; maar met de absolute zekerheid dat jij het nooit zover zou schoppen, verviel toch ook dat bezwaar tegen die naam?

Phoebe, rot appeltje, als je een maand ouder was geweest, hadden we je tenminste moeten begraven. Nu was er niets, geen afscheid.

In het begin noemde ik je - de erwt - jij was de erwt ín de prinses, de onzichtbare, maar onmiskenbare invloed op mijn gemoed. Jij had alle ruimtes in mijn hoofd gekraakt, voor mij, de wettige bewoner was er geen plek waar ik nog alleen kon zijn, geen kant kon ik op zonder jou tegen te komen.

In de boeken stond dat mijn ‘matheid’ en ‘duizeligheid’ erbij hoorden en over zouden gaan, ‘ijzerhoudend voedsel eten en uzelf meer rust gunnen’. Ik stond mijzelf veel toe die eerste weken (het was zomer, de scholen dicht en ik vrij), behalve het besef dat ik bang was voor deze plotselinge machtsovername die mij gedegradeerd had tot een pluche rose kussen in de hoek van de bank. Ik zat daar maar, onderuitgezakt, als ik een boek las leken mijn ogen uit te glijden op de letters. Starend naar het plafond wist ik zeker dat het nu met me gebeurd was, dat ik de vrouw aan het worden was die ik haatte: een indolent, ongeïnteresseerd, stoffig wezen. En het ergste was: door mijn eigen schuld. Jij was mij niet overkomen, zoals zoveel vrouwen generaties lang, maar een keuze; niet gedaan in een vlaag van verstandsverbijstering, maar met voorbedachte rade. Verantwoordelijk waren niet alleen goden of toeval, maar ook wij zelf. Deze radicale ommekeer in mijn leven had ik zelf gewild, wie de revolutie steunt mag niet twijfelen, zelfs niet in gedachte.

Otto raadde aan, als ik dan toch aan het kwijnen was dit maar met overgave te doen, de Eline Vere in me te omarmen, niet te ontwijken. Hij kookt vaak spinazie, draaide Schubert en beweerde dat met een kussen gehuwd zijn niet ondraaglijk was.

Zo traag als ik aan je wende, wende ik je af. 'Heeft u melk?' werd me, een dag of twee na de bevalling, gevraagd. Ik schoot in de lach, maar een dag later zwollen mijn borsten pijnlijk hard op en er kwam iets waterigs wits uit. Mijn lichaam had blijkbaar niet begrepen, dat wat gebaard was niet gevoed hoefde te worden.

Na een wat stug verlopende kennismaking Phoebe, kon ik me na een aantal weken een leven zonder jou niet meer voorstellen. Ik raakte in paniek als ik een rouwadvertentie las als: Heden is gestorven onze Nanne, wij mochten slechts tien dagen voor haar zorgen. Het was vreemd al die angsten om iemand die ik nog nooit had gezien.

Vaak zei ik tegen mezelf, niet helemaal op je te rekenen, soms gaat het mis, zwemt zo'n garnaal terug naar zee. Maar ik geloofde dat niet echt, ik was dan alleen beleefd tegen het lot.

Met mijn omvang groeide de overmoed, ging ik mij onvoorwaardelijk aan jou hechten. Een miskraam dat kwam na de vierde maand niet meer voor. Ik kon jou, wij konden niet meer verliezen en reden niets dan ererondjes.

Een man moest de foetus die zijn vrouw thuis ontvallen was voor onderzoek wegbrengen. Hij deed de foetus in een potje en zette dat naast zich in de auto. 'Zie hier de Dam, rechts het monument, links het paleis, je mag er tegenwoordig in', sprak hij tot het potje. 'Misschien zou ik dat eens moeten doen.' Alsof hij een toerist met weinig tijd, een vliegtuig dat niet wachtte, toch nog even wilde laten zien hoe mooi de stad was, hoe jammer dat hij niet blijven kon.

Otto was meegegaan. Nieuwsgierig door mijn opgetogen verslag van het vorige onderzoek, toen ik heel even jouw hartslag, fel als een goedkope wekker, had gehoord, zat hij als aan een radio gekluisterd naast de tafel waarop ik lag. Maar het enige dat we minutenlang hoorden, was het bonzen van mijn hart, het geruis en geklots van mijn ingewanden. Versterkt door het apparaat (een soort microfoon in de vorm van een zaklantaarn) klink ik als een stampend schip in volle zee. 'God', zei Otto, 'ik wist niet dat je dat allemaal in je had'.

We werden steeds nerveuzer, noemden jou een zendamateur, maar na tien minuten intensief speuren over het met olie ingesmeerde spiegelgladde oppervlak van mijn buik, hadden we je nog steeds niet ontvangen.

'Het kan aan de batterijen liggen,' zei de vroedvrouw. Ook wij geloofden dat het daaraan lag, besloten de techniek te wantrouwen, niet de natuur.

'Ik zal maar eens voelen'. Haar in plastic gestoken hand ging diep bij mij naar binnen. Haar gezicht betrok. 'Hij is wel erg klein.'

'Maar wij zijn allebei ook klein. Bij mijn geboorte was ik zelfs veel te klein, ondermaats, een achtmaandskindje', verdedigde ik. Ze glimlachte, met tegenzin, trok haar hand terug en keek op een fletsgele kaart. 'Hij is niet gegroeid sinds de vorige keer.' Haar anders zo volle, vriendelijke gezicht was nu strak van spanning. Dít, meer dan welk medisch feit ook, deed mij plotseling het ergste vrezen. 'Maar als hij dood is, dan had ik dat toch gemerkt, dan was ik toch ziek geworden, of gaan bloeden?' Ik verwierp de mogelijkheid terwijl ik de vraag stelde. Angst heeft geen keuze. 'Ik voel me uitstekend, zelfs na een dag lesgeven.'

'Heb je hem onlangs nog voelen bewegen?'

Ik geloof dat ik me op dat moment pas echt realiseerde dat dit niet het geval was. Het had me verbaasd, maar de professionele moeders, de ervaren vakvrouwen, hadden me gerustgesteld: 'Ach die houdt zijn winterslaap.' (Men duidt de onzichtbare soort doorgaans aan met Hij, Phoebe, en eerlijk gezegd dacht ik ook, vraag me niet waarom, dat je een jongen was.)

'Ik kan je nu doorsturen, maar we kunnen het ook nog even aanzien. Het kan namelijk zijn...' Haar verklaring, iets over jouw ligging ten opzichte van de placenta, zou ik niet kunnen herhalen, maar wenste ik op dat moment zeer plausibel te vinden. We zouden het aanzien, natuurlijk, geen reden tot paniek.

Op straat barstte ik in huilen uit.

'Als ze echt zou denken dat het niet in orde was, had ze je doorgestuurd,' troostte Otto.

'Denk je?'

'Natuurlijk.'

Haastig leverde ik mijn twijfel weer in.

Thuis propte ik me vol met al wat er aan nuttig en onnuttig voedsel voorradig was, want groeien zou je. Door mijn plotseling toegenomen eetlust, rommelde het die nacht in me, als een ontwakende vulkaan.

'Ik voel hem,' zei ik.

'Zie je wel,' zei Otto.

Een nacht later kreeg ik pijn.

Hoe mis je iets, of iemand als er geen beeld, geen gezicht bijhoort? Als je er niet over kunt vertellen, omdat er geen herinnering aan bestaat. Verdriet hebben is toch, voor een belangrijk deel, herinneringen hebben. Mijn herinneringen zijn herinneringen aan de voorstelling die ik van je had. Hoe jij zou zijn. Herinneringen aan een illusie.

Was het niet beter geweest als ik je wel gezien had? Duidelijker? Daar ligt het, het is dood. Ik weet het niet, kan het niet vergelijken, je was mijn eerste tot nu toe enige verlies. Maar Ad had nooit, waar bemoeide hij zich mee. Ad, Phoebe, had ik er direct uit moeten gooien.

Hij klaagde, zestien uur lang klaagde Ad met de regelmaat van een wee, over hoe de patiënten en niet in de laatste plaats zichzelf 'in deze fabriek' behandeld werden. Hij was ongeveer de vijfde, die het eerste half uur in het ziekenhuis aan mijn bed verscheen. Maar in tegenstelling tot zijn voorgangers die een minimaal onderzoekje (een klopje op mijn buik) of een summiere handeling (het aanvullen van een stapel maandverband) verrichtten en weer verdwenen, bleef hij. Tot het allerlaatst, bezwoer hij me. Ik mocht hem alles vragen, medische informatie, glaasjes water en zijn hand vasthouden als ik het te kwaad kreeg.

Ad zat die hele nacht aan mijn bed gekleefd, Biesheuvels *Bovenkooi* lag ongeopend in zijn schoot, zijn blik zwaar van begrip rustte op mij.

'Het zal zo wel komen,' zei ik van tijd tot tijd om hem op te beuren en dan glimlachte hij ernstig.

'Je mag wel gaan lezen hoor.' Hij bekeek Biesheuvel niet eens.

Ik pakte één van de boeken van mijn nachtkastje, sloeg het op een willekeurige bladzij op en staarde naar de letters. Ad volgde mijn voorbeeld zeker niet; ik legde het boek weer weg.

'Je hoofd staat er zeker niet naar.'

'Nee.' Ik draaide me op mijn zij, van hem af. Hij stond op en boog zich over me heen: 'Probeer maar wat te slapen.'

Ik deed alsof, om niet te hoeven praten, hem niet te hoeven zien, maar in mijn rug voelde ik, als tegen een dijk, golven goede bedoelingen en medelijden klotsen. Ik draaide me weer terug en zuchtte.

'Het valt niet mee hè?'

'Nee.'

'Ik heb ook nog nooit zo iets meegemaakt.' Het klonk benepen.

'Nog nooit een bevalling?' Even had ik met Ad te doen.

'Gewone wel, maar nooit een dode vrucht.'

Ik vroeg hem of het verplicht was, of hij er een scriptie over moest schrijven, een cijfer voor kreeg. Het sprak me wel aan, het idee dat iemand mede dank zij mijn lijden zou afstuderen. Tijdens zijn antwoord kwam er een wee, niet zo maar één, maar onze eerste wee samen.

Ik keek op mijn horloge, Ad schoof zijn stoel dichterbij en keek op zijn horloge en legde de andere, de beloofde hand binnen het bereik van de mijne. Ik probeerde diep adem te halen en nergens aan te denken, maar steeds weer dacht ik, zag ik, wist ik - die hand. Dwingender dan de pijn, zeurender dan mijn vermoeidheid lag hij daar - heb me nodig. Uiteindelijk pakte ik hem maar, uit gêne, beleefdheid, om niet ondankbaar te lijken; uit alles behalve de behoefte aan steun. Het was een misplaatst gebaar, ongemakkelijk als bij Sinterklaas op schoot.

'Zo', zei Ad toen de wee voorbij was, 'dat was een pittige hé'.

Ad zou, Phoebe, zo bleek, al mijn gevoelens, en bepaald niet alleen de lichamelijke, benoemen, dicteren en becommentariëren. Om daaraan te ontsnappen begon ik me zo nonchalant mogelijk te gedragen, alsof ik daar lag voor het weghalen van een wratje.

Ergens die nacht adviseerde Ad, amicaal mijn naam afkortend, om maar vooral niet autoritair te lijken: 'Zeg Mar, als de vrucht nou straks komt hè, moet je hem echt goed bekijken hoor, dat is wáánzinnig belangrijk voor het rouwproces.'

'We zien wel,' zei ik.

De bevalling zelf had nog het meest weg van een bokswedstrijd. Knock-out geslagen door een prik die veel, maar niet zoals beloofd de pijn verdoofde, lag ik daar omringd door mannen en vrouwen die door elkaar heen riepen dat ik het best kon, ja heel goed deed, maar nog beter kon.

Minutenlang had ik slechts één gedachte: Het moet eruit. Ik dacht op dat moment niet aan je als dood of als kind dat had moeten leven, maar als iets, wat niet meer bij me hoorde; een wilskracht zonder emotie, zoals bij het openschroeven van een te vast aangedraaide kraan.

Drie dagen daarvoor, in een ander bed, had ik nog tegen je gepraat. Niet hardop praatte ik tegen je, maar in gedachten, iedere avond tot ik insliep; het hoorde erbij zoals in de toekomst het tandenpoetsen en voorlezen. Ik vertelde je wat voor een dag ik had gehad, bood mijn excuses aan als ik te lang tegen de wind in had gefietst of met iets zwaars had gesjouwd; morgen zouden we kunnen uitslapen en als het weer mooi was langs het strand wandelen.

'Wilt u het zien?' vroeg vlak voordat mijn inspanning beloond werd een onbekende dame uit de menigte aan mijn voeteneind. Wat er toen gebeurde kan nooit mijn bedoeling zijn geweest. Men legde over mijn gespreide nogal lange, opgetrokken bovenbenen een witte doek, waardoor ik eruit kwam te zien als een omgevallen gedekte tafel, waaraan ik tegelijkertijd zelf zat aangeschoven. Naar wat zich onder de tafel afspeelde kon ik alleen nog maar raden.

Bij vreemden moet je er altijd vanuit gaan dat zij aan woorden een andere betekenis hechten dan jijzelf en natuurlijk had ik moeten vragen: Zien mevrouw, wat verstaat u onder zien? Maar de Socrates in mij lag te slapen. Vanzelfsprekend wilde ik deel hebben aan, getuige zijn van; het enige wat ik wenste te voorkomen was dat ze mij met een meewarige blik de troostprijs zouden aanbieden. Ik geloof dat ik vermoedde dat je, nu al een maand dood in mijn buik, bruin verschrompeld of misschien juist opgezwollen als een lijk dat te lang in het water heeft gelegen, te voorschijn zou komen. Ik wilde je uitzwaaien, niet de hand drukken.

Een ander, iemand die ik graag zou willen zijn, zou die doek hebben weggerukt; zij zou Ads hand hebben genegeerd, Ad in zijn geheel, desnoods met geweld, de deur hebben gewezen, maar ik niet. Ik bedekte, toen ik je uit me voelde glippen, met mijn enige nog vrije hand mijn gezicht. Ik wilde niet dat ze zagen dat ik glimlachte. Een glimlach gedirigeerd door schaamte; niet voor mijn naaktheid schaamde ik mij, maar voor deze gebeurtenis, waaraan ik weliswaar geen schuld had, maar waarin ik ook niet kon ingrijpen. Een gebeurtenis, die zinloos als hij was, ook nog belachelijk werd gemaakt door een misverstand dat ik uit lafheid niet rechtzette. Ik schaamde me voor deze totale hulpeloosheid.

'Ik schrik ervan zo gewoon als je doet,' zei Ad toen het allemaal achter de rug was en ik om thee vroeg. Ik was opgelucht, zoals op de avond dat je besluit om van iemand af te gaan; de euforie rond een beslissing als die een eind maakt aan een uitgebluste liefde. De knoop was nu tenminste doorgehakt,

ik voelde me beter dan ik me in dagen gevoeld had en dat stelde Ad teleur. Ook de verpleegster die me kwam wassen zei argwanend dat ze me 'zo rustig' vond. Bij het betreden van mijn kamer knikte men bedroefder naar me dan ik me voelde.

Als verdriet niet op tijd komt Phoebe, zich niet stipt volgens het spoorboekje aandient, worden mensen ongeduldig.

Ik zat in bed een brief te schrijven, Catriona in Wales: 'I'm still in the hospital, but feel better already'. Een Spaanse werkster, bloemetjesschort met gouden kruisje, kwam zonder te kloppen binnen, zette haar emmer met sop neer, leunde op de stok die erin stond en vroeg met een nieuwsgierig lachje: 'En hoe iest kiendje? Ales goed?'

Maar ik dacht dat iedereen, tenminste iedereen hier op deze afdeling het wist. Had ze dat bordje dan niet gezien, wist ze niet dat D.K. stond voor dood kind?

'Is dood', antwoordde ik snel.

Van schrik werden haar ogen nog groter en donkerder dan ze al waren. Ze wees op de muur tegenover mij. 'En hiernaast ook!' Het was duidelijk dat zij niet wist waar zij dweilde, dat mijn kamer en die daarnaast, speciaal bestemd waren voor, dat het geen toeval was, er geen vloek op rustte.

'Joengen of maisje?'

'Meisje.'

'Hoe groot?'

Ik wees de mij opgegeven lengte aan en betrapte mezelf erop dat ik er als een visser na een opzienbarende vangst nog een paar centimeter bij loog, alsof hoe groter hoe erger. Ze schudde haar hoofd en begon zo maar midden in de kamer te dweilen. Zonder zich te verplaatsen, op dezelfde plek, bewoog ze de stok van links naar rechts. Plotseling hield ze daarmee op en riep: 'Waarom', en toen er geen antwoord kwam weer, maar nu met een verwijtende blik naar het plafond, naar de hemel waar haar God woonde: 'Waarom, iek schnap het niet'.

Zij zette in - wat bleef - het refrein van mijn gevoel.

Er zijn dromen waaruit je huilend wakker wordt, die de polsslag van de dag bepalen, zich niet zomaar laten vergeten. Misschien heb ik dat te vlug gewild, jou Phoebe, dit allemaal vergeten, het beschouwd als iets wat zoveel vrouwen overkomt, één op de tien.

Opdrachten bij *Afscheid van Phoebe*

1. Hoe zou jij het karakter van de ik-figuur omschrijven? Gebruik daarbij de lijst met karaktereigenschappen. Waarom heb je voor die woorden gekozen?
2. Otto en Ad zijn bijfiguren. Tot welk type bijfiguur zou je ze rekenen? (Helper, tegenstander, afzijdige, begunstigde, slachtoffer).
3. Omschrijf in een hele zin het thema van het verhaal.
4. De hoofdpersoon in *Afscheid van Phoebe* krijgt een doodgeboren kindje. Hoe gaat zij hiermee om en waarom doet zij dat op die manier? Let hierbij vooral op de laatste alinea.
5. Wat vind jij van deze reactie?

Als afsluiting van deze lessenserie lees je nu het verhaal *Bloed* en maak je de opdrachten.

Bloed

Gerard Reve

'Allen!' De man liet zijn schorre, raspende stem opnieuw door de ruimte klinken. Er kwam geen antwoord, maar ergens uit de buurt van de opgestapelde blokken geperst hooi klonk een kort geritsel. De oogleden van de man vernauwden zich gedurende de paar seconden dat hij onbeweeglijk bleef

staan, al zijn zintuigen gespannen, wachtend of het geluid zich zou herhalen. Het geritsel verplaatste zich. De man stak snel, met de achteloze nauwkeurigheid van een roofdier, de ruimte over die hem van de stapel hooi scheidde, sprong met geruisloze behendigheid over de paar voorste blokken heen, en trok de ineengedoken gestalte van een jongen te voorschijn. Even was er een stilte, die slechts verbroken werd door het geluid van een fluitende, hijgende ademhaling. Voordat er tijd had kunnen zijn geweest voor een antwoord, volgde reeds het geluid van steeds sneller toegediende slagen.

'En wat deed jij daar? Uitvreter. Jij laf kreng. Wat had jij hier te zoeken?' sprak daarop onderdrukt zacht, en daardoor nog heser, de stem.

In het schaarse licht was alleen het gelaat van het kind duidelijk zichtbaar. Er waren geen tranen op te zien; uit de mond steeg wel een regelmatig hoog gekreun op, maar in de spitse, muisachtige gelaatstrekken en de diepliggende, donkere ogen viel slechts een uitdrukking van geduldige waakzaamheid te lezen.

20 De man duwde de gestalte voor zich uit en drukte het gezichtje met brute kracht tegen de muur. Er klonk een gesmoorde gil, die de man een ogenblik zijn prooi deed loslaten. Opnieuw liet hij zijn vuisten op het lichaam van de jongen neerkomen. Opeens hield hij op, draaide zich om, en verdween.

25 Allen veegde het bloed, dat uit zijn neus liep, weg van zijn lippen en spuwde de stukjes hooi uit, die met het bloed zijn mond waren binnengekomen, en trad op zijn tenen naar buiten, in het volle daglicht. Nauwelijks was hij de staldeur uit, of opnieuw dook hij werktuiglijk in elkaar, maar de stem die zo onverwachts boven hem klonk was niet dezelfde als die van daareven. Hij herstelde zich en keek omhoog.

'Allen, kom hier.' Hoog boven hem, over de rand van de vloer van de droog-zolder, was een blozend gezichtje met gele krulletjes eromheen zichtbaar. Allen schudde nadrukkelijk het hoofd. 'O, je bloedt helemaal. Kom hier!' riep het stemmetje. De jongen veegde opnieuw zijn lippen schoon, en bekeek zijn hand. Hij deed een paar stappen naar voren, leunde tegen de ladder, en drukte zijn gezicht tegen het koele staal van een sport. 'Dan moet je het zelf maar weten', kirde het stemmetje boven hem. 'Je komt hier, of ik zal vader wat gaan vertellen.' De jongen klom langzaam de hoge ladder op en ging, boven gekomen, op de vloer zitten. Hij nam een stuk gedroogde appel van een van de honderden volgeregen lijnen die door de droogloods gespannen waren. De bloedsmaak in zijn mond moest weg. 'Dat heb je te laten', zei het meisje. 'Ik ga het vertellen hoor!' De jongen zei niets. Het meisje trok nu op haar beurt een half dozijn appelpartjes van de lijn, at één ervan op, en wierp de rest in de diepte. 'Rupsen hebben ook bloed', deelde ze mede. 'Maar het is groen.'

De jongen bleef zwijgen. Op de grote hoogte, waarop ze zich bevonden was een lichte bries voelbaar, die soms in de luchtsleuven van dak en wanden een ijl gezoem veroorzaakte. 'Hij vindt je altijd meteen', vervolgde het meisje. 'Omdat je te stom bent om je te verstoppen. Vader zegt er zit niets in zijn hoofd en alles moet ik er zelf inslaan. Hij zegt: Allen kan geen woord van een ander onderscheiden. Dat zegt hij.'

De jongen likte aan zijn lippen, maar bewoog zijn hoofd niet. Het viel niet te zeggen of het gesprokene tot hem was doorgedrongen. Zijn blik bleef onbeweeglijk.

Het bouwsel waarop ze zich bevonden, was veel hoger dan de stal en het woonhuis, dat grotendeels achter het staldak schuilging. Voor hen lag een wijd vergezicht over de met rotsmuurtjes gemarkeerde fruittuinen waarin de appelbomen staan, hij ziet de bijna geheel droge, rode rivierbedding en, voorbij de rivier, de hoge boompertijen, blauwachtig in de verte en het dorp. De dikke, hoge muur die bij de weg begon en het kerkhof omgaf waar zijn ouders begraven lagen, bleef, hoe scherp de jongen ook tuurde, onzichtbaar voor zijn blik.

Hij slikte de fijngekauwde appel door en begon met zijn nagels de hard geworden, donkere korst rond zijn neus los te krabben. 'De ladder kan helemaal los', zei het meisje, driftig knikkend waarbij haar krullen op en neer dansten. De jongen keek haar even aan. De ladder kon niet los, want die was immers van ijzer! Hij schudde het hoofd.

70 'Wel waar', kirde haar stemmetje. 'Kijk maar.' Ze knielde neer, boog zich voorover en begon moeizaam de beide zware vleugelbouten los te draaien, waarmee de staken van de ladder aan de

voorstevloerbalken zaten vastgeschroefd. Ze hield op toen de bouten halverwege naar buiten waren gekomen, en kwam weer overeind zitten. Haar purperen gezichtje was bezweet geraakt.

75 'Ik heb geen zin meer, ik krijg pijn aan mijn vingers', verklaarde ze, achterover leunend tegen de golfplaten wand. De jongen maakte slechts een kort, slurpend geluid. In zijn mond bloedde het nog steeds.

'Waarom zeg je helemaal niks?' vroeg het meisje. Ze liet zich verder achterover zakken en bracht haar armpjes onder het hoofd. 'Denk je soms dat je me nooit hoeft te antwoorden?'

De jongen liet even zijn ogen over de liggende gestalte dwalen om ze tenslotte op de rode, dikke enkels en de zwarte lakschoentjes die op die van een pop leken, te laten rusten. Even, bijna onwaarneembaar kort, bewogen zijn dikke lippen.

85 'Wil je weer helemaal niets zeggen?' Het stemmetje was even langzaam en lijsig als tevoren, maar een nieuwe toon, die de jongen maar al te goed kende, was er in hoorbaar geworden. 'Je mag hier niet eens komen.' In een ritseling van katoen richtte haar mollige figuurtje zich op. De jongen staarde zwijgend langs de ladder neer op het betonnen plaveisel in de diepte.

'Ik ga vader lekker zeggen dat je hier zit. Je hebt aan de appels gezeten, dat kan hij zien.' Ze begon de ladder af te dalen. 'Je hoeft dus niet te proberen die stukken op te rapen', vervolgde ze, op de beneden over het beton verspreid liggende partjes wijzend. 'Ik ga ze fijn trappen.'

Ze was nu beneden. De jongen keek toe, hoe de voetjes, een trilling veroorzakend in de rose gerimpelde knietjes, de nog half sappige stukjes vrucht driftig vermorzelden. Daarna zag hij haar in snelle dribbelpas in de richting van het woonhuis verdwijnen.

De jongen bleef geruime tijd onbeweeglijk zitten. Om hem heen was het bijna volkomen stil. De bries was te zwak geworden om nog enig gesuis in de luchtsleuven van de loods voort te brengen. Slechts vaag, als van heel ver, was het loom, mompelend getok van de kippen te horen.

Hij boog zich op zijn hurken naar voren. Zonder naar zijn handen te kijken, betastte hij de beide half uitgeschroefde bouten en begon ze verder uit te draaien. Het ging helemaal niet moeilijk, en hij kreeg helemaal geen pijn in zijn vingers!

Ergens koerde luid en opgewonden een duif. De jongen liet beide schroefbouten in zijn broekzak verdwijnen en richtte zich weer op. Een deur sloeg rammelend dicht, maar de jongen bewoog zich niet. Slechts even knipperden zijn oogleden. Over het kiezel naderden zware voetstappen, die dof werden op het beton.

De man bleef onder aan de ladder staan, beide handen op de rug houdend. Hij keek omhoog en zijn ogen, die scherp de omtrekken van de jongen opnamen, drukten verbazing uit. Zijn blik ontmoette niet die van de jongen, die stil voor zich uit keek en zich niet verroerde.

De man haalde zijn handen van achter zijn rug vandaan. In de ene had hij een vers afgerukte, sterke boomtak. Hij begon de ladder te bestijgen. De jongen slikte, maar nog steeds bleef hij roerloos zitten. Hij bewoog zich pas, toen het hoofd van de man de bovenste sport van de ladder was genaderd.

Wat in de enkele volgende ogenblikken gebeurde, zou niemand nauwkeurig hebben kunnen beschrijven, zo snel volgde alles elkaar op: de voet van de jongen die, als gedreven door een losspringende veer, de kin van de man raakte; de ladder die knarsend losliet en zich langzaam van de rand van de vloer begon te verwijderen; het gekreun dat uit de keel van de man ontsnapte, zijn bliksemsnelle draaiing om de ladder heen en zijn sprong, zijn vingertoppen en nagels, die slechts machteloze krassen in het stof van de zoldervloer achterlieten; de plof die uit de diepte opklonk en de stalen palen van de loods deed trillen; en tenslotte de ladder zelf, die langzaam, bijna plechtig, op zijn plaats terugkeerde.

De jongen knielde neer en bracht de vleugelbouten weer in hun gaten aan. Daarna daalde hij naar beneden om de tak op te rapen en deze ver weg, tot over de omheining van de varkenshokken, weg te slingeren, steeds echter behoedzaam blijvend niet zijn voeten te zetten in het donkere, reeds tot stilstand gekomen stroompje, dat om het hoofd van de man over het beton uitvloeide.

Opdrachten bij *Bloed*

- 1 Op welke momenten vind jij het verhaal *Bloed* van G.K. van het Reve wel of niet spannend?
- 2 Welke middelen gebruikt de schrijver om spanning op te wekken? Geef zo nauwkeurig mogelijk aan waarom je dat vindt. Doe dit aan de hand van de vijf verhaalelementen: perspectief, karakter hoofdpersonen, tijd, ruimte/plaats (situationele spanning).
- 3 Geef een beschrijving van de ruimte waarin dit verhaal zich afspeelt, en geef aan waarom die ruimte belangrijk is. (je hoeft niet aan te geven dat het hier om een hoogteverschil gaat)
- 4 Begint dit verhaal chronologisch of in-de-handeling?
- 5 Zitten er flashbacks in? Zo ja, welke en leg vooral uit waarom die flash-back zo belangrijk is.
- 6 Waar past de schrijver tijdvertraging toe?
- 7 Welke duidelijke types (flat characters) zitten er in dit verhaal? Omschrijf ze alle drie.
- 8 Probeer het thema van dit verhaal te omschrijven in een hele zin.
- 9 Wie heeft eigenlijk de vader vermoord?
- 10 Welk vertelperspectief gebruikt Reve in dit verhaal? Bij wie ligt jouw sympathie? Hoe komt dat? Is die sympathie terecht?

8. Literatuurlijst 4/5 havo

<http://uittrekselbank.nbdbiblion.nl/>

Akyol, Özcan	Eus
Bakker, Gerbrand	Perenbomen bloeien wit
Bakker, Gerbrand	Boven is het stil
Benali, Abdelkader	De langverwachte
Berg, Walter van den	Schuld
Bervoets, Hanna	Alles wat er was
Boogers, Alex	Alleen met de goden
Boogers, Alex	Alle dingen zijn schitterend
Boogers, Alex	Wanneer de mieren schreeuwen
Bouaza, Hafid	Par avion
Bouzamour, Mano	De belofte van pisa
Brijs, Stefan	De engelenmaker
Brouwers, Jeroen	Het hout
Brouwers, Jeroen	Bittere bloemen
Buwalda, Peter	Bonita Avenue
Dis, Adriaan van	Tikkop
Durlacher, Jessica	De dochter
Essen, Rob van	Vissen
Gerritsen, Esther	Dorst
Gerritsen, Esther	Roxie
Giphart, Ronald	Harem
Grunberg, Arnon	Tirza

Heerma van Voss, Daan	De laatste oorlog
Huff, Philip	Dagen van gras
Huff, Philip	Niemand in de stad
Huff, Philip	Boek van de doden
Jan Wolkers	Kort Amerikaans
Japin, Arthur	Maar buiten is het feest
Japin, Arthur	Een schitterend gebrek
Kooten, Kim van	Lieveling
Krabbé, Tim	De grot
Kwast, Ernest van der	De ijsmakers
Kwast, Ernest van der	Mama Tandori
Lanoye, Tom	Gelukkige slaven
Meer, Myrthe van der	Paaz
Meister, Marie de	De stilte van Thé
Mizee, Nicolien	Toen kwam moeder met een mes
Op de Beeck, Griet	Vele hemels boven de zevende
Op de Beeck, Griet	Kom hier dat ik u kus
Palmen, Connie	Jij zegt het
Polak, Niña	We zullen niet te pletter slaan
Provoost, Anna	Vallen
Provoost, Anna	De arkvaders
Robben, Jaap	Birk
Schilperoord, Inge	Muidhond
Siebelink, Jan	Suezkade
Spit, Lize	Het smelt
Steenbergen, Kris	Woesten
Sterck, Marita de	Met huid en haar
Thomése, P.F.	De onderwaterzwemmer
Timmer, Ernst	De val van mijn moeder
Vendel, Edward van de	Dagen van de bluegrass-liefde
Vendel, Edward van de	De gelukvinder
Verbeke, Annelies	Dertig dagen
Verhulst, Dimitri	De helaasheid der dingen
Verhulst, Dimitri	De laatste liefde van mijn moeder
Versteeg, Wietske	Boy
Versteeg, Wietske	Quarantine
Weijers, Nina	De consequenties
Weijts, Christiaan	Artikel 285B
Wortel, Maartje	IJstijd
Worthy, James	Zwarte Sylvester